

Utjecaj imanentne gramatike na ovladavanje morfološkom normom

Markulin, Stela

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:459376>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, 2. listopada 2018.

**UTJECAJ IMANENTNE GRAMATIKE NA OVLADAVANJE
MORFOLOŠKOM NORMOM**

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

dr. sc. Marko Alerić, izv. prof.

Student:

Stela Markulin

Zahvaljujem mentoru, dr. sc. Marku Aleriću, na pomoći pri određenju teme rada, praćenju rada i savjetima. Zahvaljujem ravnatelju Osnovne škole Franje Horvata Kiša u Loboru, Krešimiru Krivdiću, te ravnatelju Osnovne škole Ante Kovačića Zlatar u Zlataru, Marijanu Posariću, što su mi omogućili da u njihovim školama provedem istraživanje. Zahvaljujem i učenicima šestih, sedmih i osmih razreda navedenih škola koji su sudjelovali u istraživanju. Ponajviše zahvaljujem svojim roditeljima, Zdravku i Ljiljani, sestrama Petri i Ani te dečku Tomislavu za sve što su učinili kako bi mi olakšali studiranje.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. IMANENTNA I NORMATIVNA GRAMATIKA	2
2.1. Imanentna gramatika	2
2.2. Normativna gramatika	4
2.2.1. Normativna morfologija i morfološka norma	5
3. NAČELA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA	7
4. JEZIČNI OSJEĆAJ	9
5. ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME	11
5.2. Prethodna istraživanja odstupanja od morfološke norme	12
6. MORFOLOŠKI OPIS GOVORA ZLATARSKOGA I LOBORSKOGA PODRUČJA ..	15
7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME .	17
7.1. Svrha i zadaci istraživanja	17
7.2. Hipoteze istraživanja	17
7.3. Postupci i metode istraživanja	18
8. OPIS TESTA ZA ISPITIVANJE ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME	19
9. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA	29
9.1. Analiza rezultata istraživanja po dobi učenika	31
9.2. Analiza rezultata istraživanja po spolu učenika	32
9.3. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme	33
9.4. Razlozi odstupanja od morfološke norme	38
10. UČENJE I POUČAVANJE MORFOLOŠKE NORME	40
10.1. Normativni uzorci	41
10.1.1. Zamjena normativnoga prvog lica jednine kondicionala I. trećim licem jednine/množine kondicionala I.	42
10.1.2. Neprovođenje sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik	43
10.1.3. Zamjena normativnog oblika prezenta	45
11. ZAKLJUČAK	46
12. POPIS LITERATURE	47
13. POPIS PRILOGA	50
14. PRILOZI	51
15. SAŽETAK	55

1. UVOD

Hrvatski se jezik njeguje imanentnom i normativnom gramatikom, a njegova se ljepota otkriva upravo u supostojanju organskih idioma i standardnoga idioma. U djetinjstvu je pojedinac svojim mjesnim govorom vezan uz najužu sredinu, a tijekom odrastanja mora ovladati govorom koji je mnogoljudniji i funkcionalno polivalentan.

U procesu ovladavanja standardnojezičnom normom javljaju se brojne poteškoće i često dolazi do odstupanja. Da bi se ta odstupanja mogla istražiti, a rezultati istraživanja primijeniti u procesu njihova ovladavanja, potrebno ih je uočiti, popisati i opisati. Odstupanja od morfološke norme proučavaju se već dugi niz godina pa je potrebno osvrnuti se na dosadašnje metodičke modele, ali i uspostaviti nove kako bi se mogli primjenjivati u učenju i poučavanju onih dijelova morfološke norme prilikom čije se upotrebe najviše odstupa.

Ovaj je rad podijeljen na teorijski i istraživački dio. U teorijskom dijelu objašnjava se odnos između imanentne i normativne gramatike, kao i razlika između primarnoga i sekundarnoga jezičnog osjećaja. Govori se o načelima kojih bi se u nastavi hrvatskoga jezika trebalo pridržavati te o odstupanjima od morfološke norme. Također, teorijski dio donosi opis morfoloških obilježja zlatarskoga i loborskoga govora. Istraživački dio rada prikazuje rezultate istraživanja, njihovu analizu, normativne obrasce te upute za uspješnije poučavanje morfološke norme utemeljene na učeničkoj imanentnoj gramatici.

2. IMANENTNA I NORMATIVNA GRAMATIKA

U ovome se radu proučavaju odstupanja od morfološke norme do kojih dolazi zbog utjecaja imanentne gramatike pojedinca pa je potrebno uočiti razlike i sličnosti između imanentne i normativne gramatike.

2.1. Imanentna gramatika

Dijete u djetinjstvu spontano i nesvjesno stječe svoju prvu jezičnu kompetenciju, susreće se s jezikom i prije nego ga razumije. Taj jezični sustav naziva se imanentna, odnosno primarna, implicitna, intuitivna, unutarinja ili prirodna gramatika (usp. Alerić 2007: 11).

Imanentna je gramatika nekoga organskog idioma. Budući da postoji više organskih idioma, imanentna gramatika ne označava jedinstvenu kategoriju. Dakle, ne postoji jedinstvena imanentna gramatika, već postoji više imanentnih gramatika (usp. Alerić 2006: 192). Ta značajka imanentne gramatike proizlazi iz činjenice da je hrvatski jezik raščlanjen na tri velika narječja (štokavsko, kajkavsko i čakavsko) te na brojne dijalekte i govore čije se gramatike više ili manje razlikuju.

Imanentna se gramatika razvija već od rođenja u skladu s djetetovim spoznajnim razvojem (usp. Gazdić-Alerić, Alerić 2012: 12) Zbog toga se najvećim dijelom podudara s jezičnim sustavom nekoga organskog idioma, ali može sadržavati i dijelove drugih organskih idioma (Alerić 2006: 193):

- a) dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga organskoga, zavičajnoga idioma,
- b) dio koji se podudara s jezičnim sustavom nekoga drugog, bližega ili udaljenijega organskoga idioma, s kojim pojedinac češće dolazi u doticaj (što dovodi do isprepletanja više jezičnih sustava),
- c) dio koji se podudara sa standardnim idiomom, koji odgovara standardnojezičnoj normi (što dovodi do isprepletanja imanentne i normativne gramatike),
- d) dio koji predstavlja novotvorbu izvornoga govornika (ono što je odstupanje u odnosu na njegovu imanentnu gramatiku ili u odnosu na idiom/idiome čija je obilježja u većoj ili manjoj mjeri usvojio).

Imanentna gramatika u životu pojedinca ima trajan utjecaj jer njome je pojedinac prvom ovladao – spontano, nesvjesno i u relativno kratkom razdoblju. Ona omogućuje stjecanje primarne jezične kompetencije i zato se dijete vrlo „lako može izraziti bez ikakvih komunikacijskih poteškoća jer upotrebljava jezik kulture kojoj pripada i s kojom se identificira“ (Kovačević, Pavličević-Franić 2002: 83). Zahvaljujući toj kompetenciji, pojedinac može

komunicirati na relativno malom prostoru s relativno malim brojem ljudi i relativno ograničenim područjem tema (usp. Alerić 2006: 193).

Važna odlika imanentne gramatike je da ona „posreduje i u prenošenju vrijednosnih sustava koji su poželjni ili nepoželjni u sredini u kojoj većina pojedinaca jezični sustav oblikuje pod utjecajem iste ili gotovo iste imanentne gramatike (Alerić 2006: 193).

Za razliku od standardnoga jezika, imanentna je gramatika nestalna, nejedinstvena i promjenjiva.

Imanentna i normativna gramatika utječu jedna na drugu. Učeći normativnu gramatiku, nemoguće je da se pojedinac odrekne svoje imanentne gramatike. Štoviše, prilikom učenja jezika trebalo bi polaziti od učeničke imanentne gramatike jer „pojedinac znatno pomaže mogućnost povezivanja novoga znanja sa starim, tj. prije stečenim iskustvom“ (Alerić 2006: 198). Imanentna je gramatika za pojedinca koji ovladava normativnom gramatikom tzv. staro znanje koje mu olakšava stjecanje tzv. novoga znanja, odnosno normativne gramatike.

Imanentna gramatika ne daje svim pojedincima jednake polazne osnove za ovladavanje normativnom gramatikom. Također, pojedinci čija se imanentna gramatika u velikoj mjeri podudara s organskom osnovicom standardnog idioma ne moraju nužno biti u prednosti u ovladavanju normativnom gramatikom. Naime, upravo je tim pojedincima ponekad teško prihvatiti činjenicu da razlike između njihove imanentne i normativne gramatike uistinu postoje (usp. Alerić 2006: 195).

Općenito se, ipak, može zaključiti da će u ovladavanju normativnom gramatikom, zbog manjih razlika između njegove imanentne gramatike i normativne gramatike, više uspjeha imati onaj pojedinac:

1. čiji se zavičajni idiom manje razlikuje od standardnoga idioma
2. koji je svjesniji postojanja standardnoga idioma i razlika između normativne i imanentne gramatike
3. koji je sam i u svojoj obitelji bio izloženiji standardnome idiomu
4. koji je stvorio pozitivan odnos prema standardnome idiomu
5. koji je pokazivao dugotrajnije i uspješnije zanimanje za učenje standardnoga idioma (usp. Alerić 2006: 196).

Odstupanja u imanentnoj gramatici ne sankcioniraju se jer ona nije propisana. Dakle, zahvaljujući primarnoj jezičnoj kompetenciji, odnosno imanentnoj gramatici pojedinac:

- a) zna konkretan organski idiom i može se njime uspješno služiti

- b) čini odstupanja od toga idioma u skladu s oblicima koji su u njemu prisutni ili pod utjecajem drugih idioma, ali se ta odstupanja teško uočavaju i ne ‘sankcioniraju’ (usp. Alerić 2009: 64).

2.2. Normativna gramatika

Kao druga gramatika, normativna gramatika predstavlja sekundarnu jezičnu kompetenciju koja se stječe organiziranim učenjem standardnoga jezika. Zahvaljujući toj kompetenciji „pojedinaac može komunicirati na širem prostoru (u široj zajednici, s većim brojem ljudi) i u vezi s puno većim brojem tema, odnosno svoja znanja i vještine primijeniti i izvan svoga zavičaja“ (Gazdić-Alerić, Alerić 2012: 13). U skladu s time normativna gramatika posreduje u „prenošenju vrijednosti koje su poželjne, odnosno nepoželjne u široj društvenoj zajednici“ (Alerić 2009: 65).

Normativna gramatika više-manje jedinstvena je kategorija jer u društvima uglavnom postoji jedan standardni idiom. Normativna gramatika statička je i stalna, tj. promjenjiva u najmanjoj mogućoj mjeri. Zbog jakog utjecaja imanentne gramatike i činjenice da normativna gramatika najčešće do izražaja dolazi u pisanoj komunikaciji, ovladavanje njome traje duže i nije trajno (usp. Alerić 2009: 65).

Da bi pojedinac naučio standardni idiom, potrebno je utjecati na njegovu svjesnu odluku o potrebi ovladavanja normativnom gramatikom. Osim toga, nužan je i pozitivan stav prema standardnome jeziku. Istraživanja pokazuju da najuspješnije ovladavamo onim činjenicama prema kojima imamo pozitivan stav, osrednjim uspjehom ovladavamo sadržajima o kojima postoji negativan stav, a najsporije sadržajima o kojima nemamo stav, odnosno prema kojima postoji ravnodušnost (usp. Gazdić-Alerić, Alerić 2012: 14).

Ako kod pojedinca ne postoji spremnost na prihvaćanje standardnoga idioma, a ni svijest o potrebi njegova usvajanja, onda se ne može govoriti ni o njegovoj spremnosti na potpuno prihvaćanje šire društvene zajednice (Alerić 2006: 195).

Normativna gramatika omogućuje pojedincu komunikaciju u široj zajednici i stupanje u složenije društvene odnose. Međutim, učenje standardnog idioma može biti otežano jer pojedinac napušta zavičajni idiom, idiom kojim je prvim ovladao. „Djeca nailaze na velike poteškoće kad se od njih očekuje komunikacija ne samo na drugom jeziku nego i na standardu, a ne na dijalektu. Standard je za njih također drugi, ‘strani’ jezik s kojim se ne mogu identificirati i zbog njegove artifičnosti“ (Kovačević, Pavličević-Franić 2002: 83).

Kada je pojedinac ovladao sekundarnom kompetencijom organiziranom po zakonima normativne gramatike i može se služiti njome, kada odstupa u oblicima koji nisu normativni, ta se odstupanja sankcioniraju (osim u književno-umjetničkom standardnojezičnome stilu) (usp. Alerić 2006: 195).

2.2.1. Normativna morfologija i morfološka norma

Normativna morfologija (morfologija u užem smislu) opisuje morfološku normu standardnog idioma. „Ona opisuje svojstvena i zalihosna obilježja svake morfološke činjenice, proučava i opisuje odstupanja od norme u konkretnim govorenim ili pisanim ostvarenjima te pokušava predvidjeti i usmjeriti njezin razvoj“ (Alerić 2006: 191).

Osim toga da određuje i propisuje što će u morfološkoj normi standardnoga idioma biti stilski neutralno i neobilježeno, jedan od zadataka normativne morfologije jest i utvrđivanje, praćenje i proučavanje onih dijelova morfološke norme u kojima se javlja veći broj odstupanja. Normativna morfologija ta odstupanja mora prihvatiti, odnosno proglasiti ih normativnima ili ih osporiti, odnosno proglasiti ih nenormativnima. Također, normativna morfologija tumači usklađenost i/ili neusklađenost neke morfološke pojave sa zakonitostima morfološkog normiranja standardnog idioma. U skladu s time normativa morfologija, osim što utvrđuje morfološku normu, predviđa i usmjerava budući jezični razvoj (usp. Alerić 2009: 12).

Da bi se morfološka norma opisala, potrebno je navesti inherentna i redundantna obilježja svake morfološke činjenice, kao i sva odstupanja od morfološke norme (usp. Alerić 2009: 13).

To znači da bi za precizan opis morfološke norme standardnoga hrvatskog idioma bilo potrebno odrediti i opisati sve slučajeve u kojima dolazi do odstupanja od morfološke norme u govorenim ili pisanim ostvarenjima pojedinaca pripadnika raznih dobnih, obrazovnih, socijalnih ili drugih skupina (usp. Alerić 2009: 13).

Potrebno je voditi računa o tome da se stupanj standardnojezične kompetencije može utvrditi samo za govoreni i/ili pisani diskurs za koji se pokaže:

1. da njegov autor u određenoj mjeri, barem minimalnoj, posjeduje standardnojezičnu kompetenciju
2. da njegov autor svjesno nastoji komunicirati na standardnome idiomu
3. da situacija u kojoj autor diskurs komunicira zahtijeva komuniciranje na standardnome idiomu (usp. Alerić 2009: 14).

Neka je odstupanja od morfološke norme lako uočiti jer se javljaju češće u govorenoj ili pisanoj komunikaciji, ali je brojna odstupanja još uvijek teško uočiti zbog manjeg broja

govornika u čijim se diskursima javljaju. Vrlo je teško sastaviti popis odstupanja od morfološke norme koji bi bio precizan i konačan. No mogu se utvrditi, opisati i obrazložiti barem ona odstupanja koja se najčešće javljaju. Iscrpan popis morfoloških odstupanja, kao i opis morfološke norme, mogli bi pomoći nastavnicima u tumačenju, prepoznavanju i ispravljanju učeničkih pogrešaka, a učenicima u ovladavanju morfološkom normom (usp. Alerić 2009: 14).

3. NAČELA U NASTAVI HRVATSKOGA JEZIKA

Nastavna načela izvode se iz svrhe učenja određenog predmeta, odnosno „iz njegove biti i osebnosti, iz učenikovih potreba i mogućnosti, iz temeljnih značajki škole i iz okolnosti koje mogu bitno utjecati na nastavu“ (Težak 1996: 93). Težak navodi i objašnjava nastavna načela hrvatskoga jezika kojih bi se u nastavi hrvatskoga jezika trebalo pridržavati. To su sljedeća načela: načelo opće naobrazbe i stručne usmjerenosti, znanstvenosti, odgojnosti, stvaralaštva, književnog jezika, zavičajnosti, međuovisnosti nastavnih područja, razlikovanja i povezivanja jezičnih razina, obavijesne i estetske funkcionalnosti, teksta, sadržajne, tekstovne i stilske raznolikosti, sadržajne kompetencije, prosudbe, demokratičnosti, sustavnosti i nesustavnosti, ekonomičnosti i selektivnosti, indukcije i dedukcije, primjerenosti i akceleracije, analize i sinteze, zornosti te zanimljivosti.

Za ovaj je rad potrebno istaknuti važnost načela odgojnosti, zavičajnosti, obavijesne i estetske funkcionalnosti te načela zornosti.

Načelo odgojnosti podrazumijeva stjecanje ljubavi prema vlastitome jeziku kao i poštivanje tuđih jezika, narječja i idioma (usp. Težak 1996: 95). U skladu s tim načelom učenik stječe osjećaj tolerancije prema drugim jezicima i drugim narječjima vlastitog jezika. Budući da se standardni jezik sve više upotrebljava, razvija se mišljenje da je vredniji od dijalekata na koje se gleda kao na nešto zastarjelo i suvišno. Načelo odgojnosti nalaže da se taj narušeni odnos između standarda i dijalekata mora promijeniti. Prema Težaku pravilna odgojnost oblikuje se:

- a) osobnim stavom i ponašanjem nastavnika
- b) izborom tekstova iz kojih nenametljivo struje odgojno pozitivni utjecaji na mladu osobu
- c) izborom načina, metoda i metodičkih postupaka koji pozitivno angažiraju učenike na emocionalnom i intelektualnom planu
- d) povezivanjem nastave hrvatskoga jezika s kulturnim domašajima Hrvatske, Europe i drugih zemalja (Težak 1996: 96).

Nastavnik mora svojim postupcima utjecati na razvijanje pozitivnih stavova učenika prema tuđim jezicima, narječjima i idiomima. U nastavu gramatike trebao bi uvoditi raznovrsnije lingvometodičke predloške na kojima bi učenici zapažali razlike između svojih zavičajnih govora i standardnoga jezika. Nastavnik je taj koji svoju nastavu treba obogatiti tekstovima i nastavnim postupcima koji će učenicima otvoriti vidike vrijednosti vlastitoga, ali i tuđega načina izražavanja.

Načelo zavičajnosti podrazumijeva da se u nastavi gramatike polazi od učeničke imanentne gramatike jer učenici na zavičajnom idiomu mogu najpreciznije izraziti svoje misli. Učeniku je

lakše oblikovati rečenicu na standardnome jeziku ukoliko ju je najprije formirao na zavičajnome idiomu. Također, učenik na taj način razvija pozitivan stav prema svojem zavičajnom idiomu, ali i standardnome jeziku. Načelo zavičajnosti najbolje se ističe kada nastavnik „za vježbe usmenog i pismenog izražavanja pronalazi teme u najbližoj okolini, u zavičajnoj kulturi, u problematici učenikova kraja“ (Težak 1996: 98).

Načelo obavijesne i estetske funkcionalnosti podrazumijeva da „jezične činjenice valja spoznavati u njihovu obavijesnom i estetskom funkcioniranju“ (Težak 1996: 99). Nastava gramatike trebala bi biti funkcionalna, odnosno utemeljena na uočavanju i proučavanju jezičnih pojava. Također, ovo načelo naglašava da se u ovladavanju normativnom gramatikom učenici moraju oslanjati na svoja jezična iskustva. U nastavi hrvatskoga jezika trebali bi se koristiti tekstovi oblikovani na svim funkcionalnim stilovima, od uporabnih (reklame, recepti, upute) do stručnih tekstova iz raznih područja (usp. Alerić 2009: 75-76). Načelo obavijesne i estetske funkcionalnosti obvezuje nastavnike da se nastava gramatike tumači na cjelovitim tekstovima, a ne na izdvojenim riječima ili sintagmama iz tekstnih situacija.

Prema načelu zornosti nastava hrvatskoga jezika mora biti očigledna, zorna, što razumljivija i jasnija učenicima. Težak ističe važnu razliku između uobičajenog tumačenja ovoga načela i onoga kako bi ga se zapravo trebalo tumačiti. U skladu s tim, nastavnici često pojam zornosti svode na vidljivost pa izvode nastavu uz pomoć konkretnih predmeta i slika. Da bi nastava bila zorna, prvenstveno se treba oslanjati na učeničku imanentnu gramatiku, a potom i na navike koje učenik stječe uporabom standardnoga jezika (usp. Težak 1996: 109).

Spomenutim načelima Alerić dodaje još i načelo jezične sposobnosti, čestotnosti i svrhovitosti. Načelo jezične sposobnosti podrazumijeva da se upravo na jezičnoj sposobnosti, odnosno oslanjajući se na nju, mogu u nastavi normativne morfologije temeljiti pretpostavke i oblikovati zadaci koji bi omogućili učenicima kvalitetnije ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom. Načelo čestotnosti ističe da će učenici biti uspješniji u ovladavanju onim dijelovima morfološke norme na koje češće nailaze u svakodnevnoj komunikaciji. Načelo svrhovitosti naglašava da se svaka aktivnost lakše prihvaća i obavlja ako joj je poznat smisao, odnosno primjena u svakodnevnom životu (usp. Alerić 2009: 79).

Budući da je jezični osjećaj polazište za poučavanje normativne gramatike te se često spominje u objašnjenim načelima, potrebno ga je pobliže odrediti te objasniti njegov odnos s imanentnom gramatikom.

4. JEZIČNI OSJEĆAJ

Jezični je osjećaj „neposredna (intuitivna) svijest, koja je točna i koja prethodi (u fazi kodiranja) ili koja slijedi (u fazi dekodiranja) organizacijsko-sekvencijalni smjer jezične poruke“ (Težak 1996: 97).

Alerić definira jezični osjećaj kao „neosviještenu sposobnost procjene usklađenosti jezičnih činjenica u vlastitim i/ili tuđim govorenim i/ili pisanim ostvarenjima sa stanjem u nekom drugom jezičnom sustavu“ (Alerić 2007: 12). Nadalje, to je „sposobnost koja se javlja prilikom usvajanje nekoga jezičnog sustava i razmjerna je ovladavanju tim jezičnim sustavom“ (Alerić 2007: 12). Ako je pojedinac bolje ovladao nekim jezičnim sustavom, imat će i razvijeniji jezični osjećaj upravo za taj jezični sustav.

Također, jezični je osjećaj kategorija koja se manifestira kao spontano reagiranje na jezične pojave, kao subjektivna procjena jezičnih očitovanja, a ponajviše se ostvaruje od druge do pete godine života (usp. Rosandić, Silić 1979: 9).

Jezični osjećaj ne može se uvijek smatrati sinonimom za imanentnu gramatiku jer je „značenjski širi od pojma ‘imanentna gramatika’ kad podrazumijeva cjelovitu sposobnost procjene usklađenosti svih obilježja nekoga jezičnog sustava, a ne samo sposobnost procjene usklađenosti gramatičkih obilježja nekog jezičnog sustava s drugim“ (Alerić 2007: 12).

Alerić uvodi dihotomiju između primarnoga i sekundarnoga jezičnoga osjećaja (usp. Alerić 2007). Prvi ili primarni jezični osjećaj jest jezični osjećaj koji pojedinac prvi stječe. Upravo primarni jezični osjećaj „ostavlja najdublji trag i ima najdalekosežnije utjecaje na sve jezične sustave s kojima će se pojedinac u budućnosti susretati i sve jezične kompetencije kojima će pokušati ovladati“ (Alerić 2007: 13).

Ostvarenje primarnog jezičnog osjećaja, kao i primarne jezične kompetencije, omogućuje imanentna gramatika, dok sekundarni jezični osjećaj i sekundarnu jezičnu kompetenciju omogućuje ovladavanje normativnom gramatikom (usp. Alerić 2007: 13). S obzirom na to da pojedinac najprije ovladava zavičajnim idiomom, a tek onda standardnim jezikom, na što ga treba potaknuti, sekundarni se jezični osjećaj ne stječe prije primarnog.

Sekundarni jezični osjećaj nužno se stječe ovladavanjem normativnom gramatikom. Zbog toga je povezan sa stupnjem školovanja, ali i sa životom u gradskoj ili seoskoj sredini, sa sličnostima i razlikama između pojedinoga organskog i standardnog idioma, s učestalošću javne govorene i pisane komunikacije itd. (usp. Alerić 2007: 15).

Alerić ističe još nekoliko važnih razlika između primarnog i sekundarnog jezičnog osjećaja:

1. primarni se jezični osjećaj oslanja na jezični sustav nekog organskog idioma, a sekundarni se jezični osjećaj najčešće oslanja na jezični sustav standardnog idioma
2. primarni jezični osjećaj nije jedinstven jer je povezan sa zavičajnim idiomom pojedinca, odnosno njegovom imanentnom gramatikom. Prema tome, primarnih je jezičnih osjećaja onoliko koliko je organskih idioma. Sekundarni je jezični osjećaj jedinstven jer nastaje kao posljedica ovladavanja jedinstvenom normativnom gramatikom standardnog idioma
3. primarni je jezični osjećaj relativan, subjektivan jer se temelji na jezičnom sustavu organskog idioma, a sekundarni je jezični osjećaj apsolutan, objektivan jer se temelji na jezičnom sustavu standardnog idioma
4. sekundarni se jezični osjećaj samo djelomično podudara s primarnim jezičnim osjećajem
5. sekundarni jezični osjećaj dolazi u dodir s primarnim jezičnim osjećajem i s njim se isprepleće (usp. Alerić 2007: 14).

Nema naselja ni kraja čiji je govor za hrvatski standardni idiom u prošlosti bio ili je danas mjerodavan. Svaki je standardni idiom autonoman, neovisan o svim jezičnim sustavima i organskim idiomima, pa i o onom jezičnom sustavu koji mu je poslužio kao osnovica (usp. Alerić 2007: 14-15).

5. Odstupanja od morfološke norme

Morfologija je struktura riječi ili grana lingvistike koja proučava strukturu riječi. Obično se dijeli na dva glavna područja – fleksiju i tvorbu riječi. Fleksija podrazumijeva mijenjanje oblika pojedine riječi iz gramatičkih razloga (sprezanje glagola ili sklanjanje imenice), a tvorba riječi proučava stvaranje novih riječi od postojećih (usp. Trask 2005: 206).

Anić (2006: 1979) određuje normu kao „pravilo, propis, obrazac, kriterij prema kojem se određuje kako bi nešto trebalo biti“. S lingvističkoga stajališta norma se određuje kao „ukupnost leksičkih, gramatičkih i pravopisnih propisa za pravilno služenje jezikom“ (Anić 2006: 1979). Gramatička se norma opisuje u normativnim priručnicima (pravopis, gramatika, rječnik, jezični savjetnik). Da bi osigurao razumljivu i točnu primjenu gramatičke norme, opis u normativnim priručnicima mora biti precizan i jasan.

Odstupanja od norme jesu „one morfološke činjenice koje mogu postojati u nekome organskom idiomu, ali kao normativne nisu prihvaćene u standardni jezik“ (Alerić 2009: 13). Dakle, neke jezične činjenice, koje su prihvaćene kao dio gramatike nekoga organskog idioma, zapravo predstavljaju odstupanja u odnosu na standardnojezičnu normu. Odstupanje od norme je pogreška koja se javila u primjeni, upotrebi standardnojezične norme. Odstupanja se mogu utvrditi pa tako pomažu u predvidivosti razvoja hrvatskoga standardnog jezika, odnosno pomažu da se predvidi u kojem će se smjeru razvijati hrvatski standardni jezik i što će s vremenom postati dijelom njegove norme. Hrvatski standardni jezik mora omogućiti komunikaciju u prostoru i vremenu i zbog toga mora ostati što čvršći, ne smije se često mijenjati. U usporedbi s njime mjesni govori nisu zapisani, odnosno upotrebljavaju se samo usmeno.

Iako se razlozi odstupanja od morfološke norme najčešće mogu objasniti utjecajem imanentne gramatike, Alerić navodi i druge razloge odstupanja:

- a) utjecaj jezičnog sustava zavičajnoga idioma
- b) utjecaj jezičnog sustava drugoga organskog ili neorganskog, hrvatskog ili nehrvatskog idioma
- c) utjecaj normativne gramatike
- d) utjecaj jezičnih osobitosti pojedinca (Alerić 2009: 68).

Utjecaj na odstupanja imaju i imanentne gramatike onih s kojima često dolazimo u doticaj. Normativna gramatika može biti uzrokom pojavljivanja odstupanja jer se učenik povede za jednim normativnim modelom, odnosno za onim što je prevladavajuće (npr. većina imenica u G množine ima nastavak *-a*, a zanemare se iznimke od toga pravila). Odstupanja mogu nastati

i zbog jezične ekonomičnosti, težnje za pojednostavljivanjem. Neke se jezične činjenice nastoje ekonomizirati i kao takve prodiru u jezik s nastojanjem da se za vrijeme komunikacije uštedi i tjelesni i misaoni napor. Ona jezična odstupanja kojima se ne može pronaći uzrok pripisuju se individualnim obilježjima pojedinca.

5.2. Prethodna istraživanja odstupanja od morfološke norme

Odstupanja od morfološke norme predmet su istraživanja dugi niz godina. Mnogi popisi najčešćih odstupanja nastali su na temelju pisanih radova – školskih zadaća osnovnoškolskih i srednjoškolskih učenika.

Travinić je sastavio pregled učeničkih pogrešaka jer je primijetio da učenici često prave iste pogreške i da se one ponavljaju u tolikoj mjeri da za ispravak nove zadaće nije potrebno praviti nove bilješke, „nego se mogu mirno uzeti bilješke od posljednjeg ispravka i one će biti gotovo sto posto iste!“ (Travinić 1957: 22). Ističe da hrvatski jezik nije toliko težak u usporedbi s ostalima jer broj najčešćih pogrešaka ne prelazi trideset. Problem nastaje kada nastavnici obuhvate preširoko područje poučavanja, umjesto da pozornost obrate na tih trideset pogrešaka. Travinić zaključuje da „nije poanta u tome da se učenicima da što više pravila koja trebaju naučiti, već ih se treba naučiti gledati u pravopise i gramatike“ (Travinić 1957: 23-24). Najčešća morfološka odstupanja koja je on zabilježio jesu sljedeća: pisanje enklitika, pisanje futura I., glagoli: *unašati, provađati* umjesto pravilnog: *unositi, provoditi; rukovodioc, posjetioc* i sl. – umjesto pravilnog: *rukovodilac, posjetilac*; upotreba posvojno-povratne zamjenice *svoj*, pisanje prijedloga uz neodređene zamjenice koje počinju s *ni-*, pisanje kondicionala, izostavljanje enklitike u perfektu iza zamjenica *me, te, se*, upotreba futura II., upotreba *kuda? kamo? gdje?*, instrumental društva i sredstva te posvojni genitiv.

Popise najčešćih odstupanja od morfološke norme sastavljaju i Rosandić i Težak.

Rosandićev popis odstupanja od morfološke norme hrvatskoga standardnog jezika jest sljedeći:

- a) nenormativna upotreba prijedloga (npr. *usprkos toga, unatoč toga, kroz razgovor*)
- b) nenormativna upotreba vremena i načina (osobito kondicionala – prvo lice jednine, prvo i drugo lice množine: *ja bi, mi bi, vi bi*, imperativa – drugo lice jednine: *pi (pij)*, aorista, imperfekta i futura)
- c) nenormativna upotreba padeža (osobito instrumentala sredstva, vokativa, genitiva množine u deklinaciji pridjeva i zamjenica)
- d) nenormativna upotreba komparativa (*visočiji, višji, gorji, dobriji, crniji*)
- e) nenormativna upotreba glagolskog aspekta (*pregledavati* umjesto *pregledati* i sl.)

- f) nenormativna upotreba kategorije određenosti i neodređenosti – određeni pridjev kao imenski predikat (*on je marljivi*, neodređeni pridjev u nazivlju: *brz vlak* umjesto *brzi vlak*)
- g) sročnost (kongruencija) – *nekoliko ljudi su došli, dvoje su pisali, trojica su radili, pet učenika nisu bili na izletu* (usp. Rosandić 2002: 98).

Težak naglašava da nastavnik, planirajući morfološko gradivo, mora uspostaviti vrijednosnu ljestvicu, i to tako da u obzir uzima s jedne strane čestoću i uporabnu vrijednost oblika, a s druge strane učenikov odnos prema tom obliku prouzročen jezičnom navikom, odnosno učeničke intuitivne gramatike i govorne navike koje nisu u skladu sa standardnom hrvatskom morfologijom (usp. Težak 1996: 282). Glavnim poteškoćama kojima u nastavi morfologije treba poklanjati više pozornosti i vremena smatra:

- a) dugu i kratku množinu
- b) sibilizaciju u nominativu i vokativu množine imenica muškoga roda te u lokativu i dativu jednine imenica ženskoga roda
- c) akuzativ za živo i neživo imenica muškoga roda, zamjenica i pridjeva koji se slažu s akuzativom, slaganje s akuzativom imenica srednjega roda (*pismo koje si mi poslao – a ne kojeg*)
- d) genitiv množine imenica *e*-vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom (*naranača, naranča, naranči*)
- e) vokativne nastavke u jednini imenica muškoga i ženskoga roda, posebice u vlastitih imena
- f) instrumental imenice *i*-vrste (*-i, -ju, -u*)
- g) alomorfe u pridjevnoj i zamjениčkoj deklinaciji
- h) izgovor genitiva množine u pridjevnoj deklinaciji (gubljenje *h* u nastavku *-ih*)
- i) prezentske nastavke, osobito u 3. licu množine (*ideju, idedu, tuču, peču*), a u jadranskom pojasu i 1. lice jednine zbog zamjene *m>n* (*kopan, nosin*)
- j) pisanje i izgovor futura prvoga, neuporaba tog oblika u rečenicama gdje dolazi futur drugi
- k) zamjenu glagolske vrste (*letjeti – letiti, vidjeti – viditi*)
- l) sklonidbu brojeva *dva, tri* i *četiri*
- m) nepostojano *e* (*Belec – Belca, Čakovec – Čakovca*)
- n) kondicional (*bi* umjesto *bih, bismo, biste*)

Težak ističe i važnost povezivanja morfologije s fonologijom, ali i sa sintaksom, pa navodi najčešća odstupanja takve vrste:

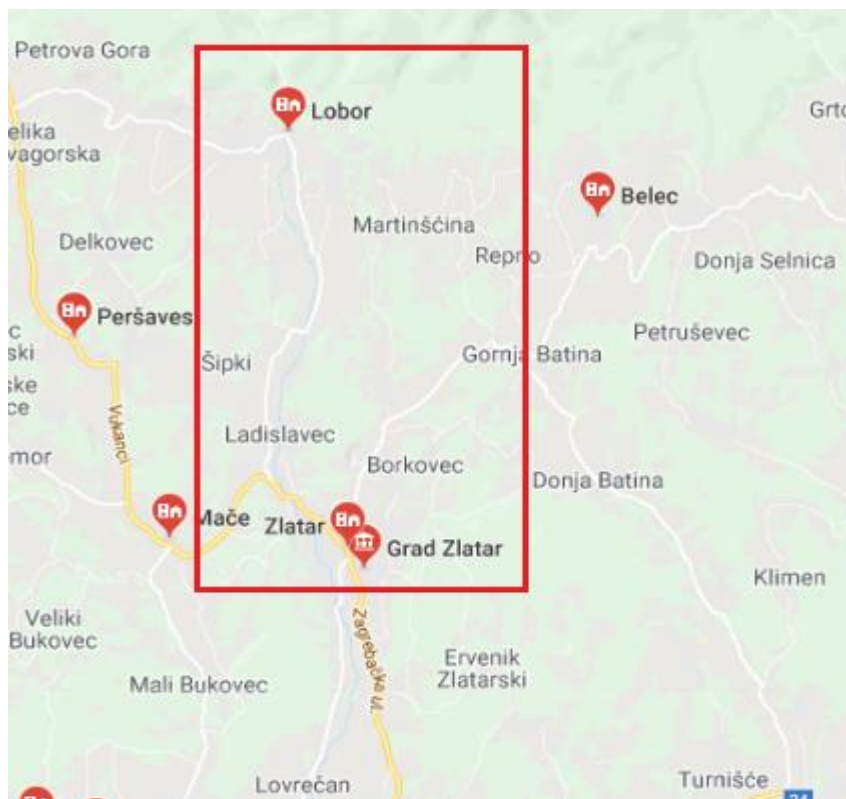
- a) instrumental za oznaku društva, sredstva i načina
- b) određeni i neodređeni pridjev u rečenici
- c) genitiv posvojni i pridjev posvojni
- d) uporabu glagolskih priloga s obzirom na odnos prema subjektu
- e) imperfekt i aorist u nebeletrističkim tekstovima
- f) uporabu prijedloga (*od* s posvojnim genitivom, *kroz* s akuzativom za vrijeme i sredstvo, *po* umjesto *o*, *kod* umjesto *k*, *radi* umjesto *zbog*, *glede* mj. *zbog*, *radi*, *prema* itd.) (usp. Težak 1996: 282-283).

Pavličević-Franić je također provela istraživanje odstupanja od standardnojezične norme i došla do zaključka da se „najčešća odstupanja od standarda javljaju u jezičnome međupolju koje se oblikuje međudjelovanjem između nekoga od hrvatskih zavičajnih dijalektnih idioma (J1) i standardnojezične norme (J2)“ (Pavličević-Franić 2007: 39).

6. MORFOLOŠKI OPIS GOVORA ZLATARSKOGA I LOBORSKOGA PODRUČJA

U ovome kratkom morfološkom opisu govora zlatarskoga kraja dat će se pregled samo onih vrsta riječi koje u opisanome govoru imaju različite oblike od standardnoga. Citirat će se literatura za one nenormativne morfološke oblike koji se mogu potvrditi u opisanim govorima, a za ostalo će se potvrda tražiti u govoru izvornih govornika¹.

Zlatar je grad u Krapinsko-zagorskoj županiji, smješten u sjeverozapadnom dijelu sjeverne Hrvatske. Nekoliko kilometara sjevernije nalazi se općina Lobor koja se smjestila podno gore Ivanščice. Tragovi i bilješke o ovome kraju, o loborskoj i zlatarskoj župi, nalaze se već od 12. st.

Slika 1. Karta loborskoga i zlatarskoga područja²

Govor zlatarskoga kraja Lončarić je svrstao u središnjozagorski dijalekt, odnosno u skupinu govora čiji je predstavnik govor Bednje – bednjanskozagorski dijalekt (usp. Lončarić 1996: 146-147). Ivšić je kajkavske govore razvrstao prema akcentuaciji i u njegovoj poznatoj klasifikaciji zlatarski govor pripada akcenatskom tipu I₅, koji se ilustrira primjerima: *žèna, letí, sūša* (usp. Zečević 1994: 363-364). Loborski govor prema svojoj akcentuaciji pripada također

¹ Vesna Cvetko (rođ. 1973.), Ljiljana Šuti (rođ. 1963.) i Ivan Brukec (rođ. 1962.)

² Preuzeto s poveznice:

<https://www.google.hr/maps/place/Zlatar/@46.0833231,16.045432,13z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x4765e41299249ce9:0x5bd259dec2b25f7!8m2!3d46.0923484!4d16.0768315?hl=hr>, pristup: 20.8.2018.

Ivšičevoj starijoj kajkavskoj grupi konzervativnih govora, i to Ivšičevu tipu I₂ s primjerima *žņà, lęti, sūša* (usp. Zečević 1993: 455).

Upitno-odnosna zamjenica *kaj* označuje kajkavštinu, a u opisanome govoru ona se upotrebljava većinom kao *koj*³.

Morfologija govora zlatarskoga kraja ima uglavnom sve karakteristike tipične za većinu kajkavskih govora.

N jd. imenice *kći* glasi *čer*. Vokativ je jednak nominativu, odnosno vokativ je nestao iz sustava kao poseban padež (usp. Lončarić 1996: 98). I jd. m. i s. r. ima nastavak *-em* i u imenicama koje završavaju na palatal i u onih na nepalatal (usp. Zečević 1993: 458).

Opreka između neodređenoga i određenoga oblika pridjeva nije čvrsta. Može se reći da jednosmjerna jer se uvijek može upotrijebiti određeni oblik, ali neodređeni ne. Komparativ se tvori nastavcima *-ši, -eši, -jši*, npr. *širok – širši, visok – višeši, mlad – mlajši*. (usp. Zečević 1993: 459).

Pokazne zamjenice imaju oblik *of (ov), te, on, ove, one*⁴, a zamjenica za osobu *do*⁵ (usp. Lončarić 1996: 106-107). Zamjenica *koji* ima oblik *šteri*, a zamjenice *netko, nitko* imaju oblik *nešče, nišče* (usp. Zečević 1993: 461).

Govor zlatarskoga kraja razlikuje infinitiv i supin. Supin se upotrebljava kao dopuna glagolima kretanja i ne završava na *-i* kao infinitiv⁶ (usp. Lončarić 1996: 108). Nema aorista, imperfekta i priloga prošlog na *-ši, -vši*. Upotrebljava se samo jedan futur koji se tvori svršenim prezentom glagola biti i i glagolskog pridjeva radnog (npr. *bum išel*). U prezentu 1. l. mn. umjesto nastavka *-mo* stoji nastavak *-mę*, a u 3. l. mn. nastavci su *-u, -ju, -eju, -iju, -aju* (npr. *moreju, letiju, pečeju*) (usp. Zečević 1993: 462).

Glagolski pridjev radni ima samo šest oblika: po tri roda za jedninu i množinu. Sufiksalni mu je morfem *-l* koji otpada u nekim riječima kada stoji iza r (npr. *hmr, zapr*) (usp. Lončarić 1996: 112).

Brojevi *jeden* i *dva* razlikuju se u rodu, a od *tri* pa nadalje te razlike nema (usp. Zečević 1993: 461). Brojevi od jedanaest do devetnaest tvore se pomoću sufiksa *-najst*⁷ (*dvanajst, sedamnajst*).

Prijedlog *s* dolazi uz instrumental sredstva, ali ima oblik *z*⁸.

³ Ljiljana Šuti: *Koj si rekla?, Bum ja čula koj si ti delal.*

⁴ Ivan Brukec: *Kam ide of čovek?*

⁵ Vesna Cvetko: *Do ide zutra h Lobor?*

⁶ Vesna Cvetko: *Idem spat.*

⁷ Ljiljana Šuti: *Kupila sam denes dvanajst čučekof.*

⁸ Ivan Brukec: *Idem z autobusem.*

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA ODSTUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME

7.1. Svrha i zadaci istraživanja

Svrha istraživanja u ovome je radu bila utvrditi i istražiti primjenu morfološke norme hrvatskoga standardnog jezika loborskih i zlatarskih osnovnoškolskih učenika. Istraživanje je uključivalo ove zadatke:

- a) odrediti najčešća morfološka odstupanja učenika kajkavskoga narječja
- b) utvrditi oslanjaju li se učenici na svoju imanentnu gramatiku
- c) istražiti načine poučavanja standardnojezične morfološke norme u kojima bi se učenička imanentna gramatika najsvrhovitije iskoristila.

Osnovni je problem istraživanja bio ispitati područja u kojima učenici čine najveći broj odstupanja te utvrditi oslanjaju li se učenici na svoj zavičajni govor u ovladavanju normativnom morfologijom.

7.2. Hipoteze istraživanja

Prije istraživanja postavljene su ove hipoteze:

H1 Broj odstupanja obrnuto je razmjernan stupnju obrazovanja učenika.

H2 Učenice će pokazati veći stupanj ovladanosti morfološkom normom od učenika.

Prva je hipoteza postavljena zbog toga što se pretpostavlja da učenici, što je viši stupanj obrazovanja, bolje ovladavaju morfološkom normom zbog dugotrajnijeg usvajanja morfološke norme. Druga je hipoteza postavljena zbog toga što istraživanja pokazuju da „dječaci postižu više rezultate na standardiziranim ispitivanjima iz područja matematike, dok djevojčice postižu bolje obrazovne rezultate u ispitivanjima čitanja i jezika“ (Jokić, Ristić Dedić 2010: 347). Osim toga, „istraživanja također ukazuju da su spolne razlike na početku školovanja manje, ali da se prolaskom kroz obrazovni sustav povećava prednost dječaka u odnosu na djevojčice u matematičkoj pismenosti, te djevojčica u odnosu na dječake u čitalačkoj pismenosti“ (Jokić, Ristić Dedić 2010: 348).

7.3. Postupci i metode istraživanja

Testiranje je provedeno u dvjema osnovnim školama na području Krapinsko-zagorske županije – u *Osnovnoj školi Ante Kovačića Zlatar* u Zlataru i *Osnovnoj školi Franje Horvata Kiša* u Loboru.

Test je namijenjen učenicima šestih, sedmih i osmih razreda navedenih osnovnih škola. Ti ispitanici zadovoljavaju uvjete koje navode Alerić i Prskalo, a koji moraju biti zadovoljeni kako bi se uopće mogla određivati odstupanja od morfološke norme jer nije svaka razlika u odnosu na normu nužno i odstupanje (usp. Alerić, Prskalo 2012: 121). Da bismo neku razliku mogli smatrati odstupanjem u odnosu na normu potrebno je:

- a) da situacija u kojoj se komunicira zahtijeva komunikaciju na standardnom jeziku (npr. javna govorena ili pisana komunikacija)
- b) da autor tekst nastoji oblikovati na standardnom jeziku, tj. da svjesno nastoji komunicirati u skladu sa standardnojezičnom normom
- c) da autor posjeduje barem minimalnu standardnojezičnu kompetenciju (usp. Alerić, Prskalo 2012: 121).

Učenici šestih, sedmih i osmih razreda (ispitanici) u određenoj mjeri posjeduju standardnojezičnu kompetenciju jer im je omogućuje nastava hrvatskoga jezika, naglašeno im je da moraju prepoznati rečenicu u kojoj se javlja pogreška u odnosu na morfološku normu (učenicima je objašnjeno značenje pojma *morfologija*) te su se nalazili u situaciji koja zahtijeva komunikaciju na standardnom jeziku.

Test je bio isti za sve ispitanike, a testiranje je bilo nenajavljeno i anonimno. Učenici su na početku testiranja bili upućeni u način rješavanja zadataka te upoznati s ciljem testiranja.

Testiranje je provođeno od 11. do 21. svibnja 2018. godine. U njemu su sudjelovala 163 učenika. Riječ je o 40 učenika šestih, 38 učenika sedmih i 40 učenika osmih razreda *Osnovne škole Ante Kovačića Zlatar* te 11 učenika šestog, 16 učenika sedmog i 18 učenika osmog razreda *Osnovne škole Franje Horvata Kiša* u Loboru. Osim učenika šestih, sedmih i osmih razreda ispitano je i troje odraslih ispitanika⁹ koji su potvrdili ili opovrgnuli jezične činjenice koje su se ispitivale i kod učenika. Navedeni su ispitanici izabrani zbog toga što su rođeni upravo na području čiji se govor istraživao te na tom području i žive. Poznaju gramatiku ispitivanog područja te su mogli odrediti koje jezične činjenice, ispitivane u testu, pripadaju njihovoj imanentnoj gramatici, a koje ne pripadaju.

⁹ Vesna Cvetko (rođ. 1973.), Ljiljana Šuti (rođ. 1963.) i Ivan Brukec (rođ. 1962.)

8. OPIS TESTA ZA ISPITIVANJE ODSUPANJA OD MORFOLOŠKE NORME

Da bi se utvrdila najčešća odstupanja od morfološke norme učenika šestih, sedmih i osmih razreda osnovnih škola kajkavskoga govornog područja, sastavljen je nestandardizirani objektivni oblik testa koji se temelji na većinom prije utvrđenim odstupanjima od morfološke norme. U test su, osim unaprijed utvrđenih odstupanja od morfološke norme, uklopljene i posebnosti koje se odnose na kajkavsku morfologiju kako bi se utvrdilo oslanjaju li se učenici na svoju imanentnu gramatiku.

Test se sastoji od dvadeset i pet zadataka. Svaki zadatak čine četiri rečenice među kojima su učenici trebali prepoznati onu u kojoj se javlja pogreška u odnosu na morfološku normu.

U daljnjem će tekstu biti opisani zadaci iz testa. U bilješkama će biti navedene određene fonološke promjene karakteristične za kajkavsko narječje, i to samo u onim oblicima riječi koji su se u zadacima ispitivali. U opisu većine zadatka bit će navedene rečenice iz testa kako bi se uočio kontekst u kojem se određeni oblik riječi javlja, a ispitanici su potvrdili određeni oblik riječi kao dio svoje imanentne gramatike ili su ga odbacili.

U prvome se zadatku ispitivao oblik akuzativa za što neživo. U standardnome je jeziku akuzativ jednak genitivu kada označava što živo, a kada označava što neživo, jednak je nominativu. Na brojna odstupanja na ovome području upozorava već i Jonke te ističe da se ta razlika često zanemaruje pa se javljaju pogreške primitivnoga tipa. Jonke takve pogreške naziva primitivnima jer smatra da su one osnovne, ali je ipak potrebno na njih upozoriti jer se često javljaju i vrijeđaju jezično osjećanje dobrih poznavalaca jezika (usp. Jonke 1964: 126-127). U znatnom broju kajkavskih govora u imenica muškoga roda na suglasnik karakterističan je sinkretizam akuzativa i genitiva jednine i u imenicama koje znače što neživo. Međutim, toga sinkretizma nema u govorima u kojima se u imenica za neživo čuva starije stanje, npr. u krajnjim zapadnim zagorskim govorima (Pregrada, Krapina) (usp. Lončarić 1996: 100). Na istraživanome je području potvrđeno da sinkretizam akuzativ = genitiv za što neživo postoji, ali nije apsolutan. To znači da akuzativ i genitiv nisu nužno u svim situacijama izjednačeni. Primijenimo li to na rečenice ponuđene u prvom zadatku, oblici u akuzativu glasili bi ovako: *Bio je to najljepši automobil koji/kojega¹⁰ sam ikad vidio.*, *Kupio sam novi¹¹ auto.*, *Dobio sam jučer pismo koje si mi poslao.*, *Izgubio je stari novčanik.* U navedenim se primjerima mogu uočiti nedosljednosti.

¹⁰ *kojuga*

¹¹ *nuovi*

Drugi zadatak ispitivao je upotrebu mjesnih priloga *gdje*, *kamo* i *kuda*. Važno je istaknuti razliku između spomenutih priloga: *gdje* označava mjesto, *kamo* smjer, a *kuda* pravac kretanja. U javnoj pisanoj i govorenoj komunikaciji često se mogu uočiti odstupanja od pravilne upotrebe ovih priloga. Za govor istraživanog područja karakteristično je da se u njemu razlikuju značenja mjesnih priloga, a ispitane su osobe to i potvrdile. Zbog toga bi rečenica koja je u spomenutom zadatku predložena kao odstupanje od morfološke norme glasila: *Kamo¹² si stavila novu haljinu?* Dakle, ova jezična činjenica na istraživanom području ne razlikuje se od morfološke norme.

Treći je zadatak ispitivao pravilnu upotrebu određenog i neodređenog oblika pridjeva. U hrvatskome standardnom jeziku razlikujemo određeni i neodređeni oblik opisnih pridjeva. Važno je istaknuti da upotreba ovih oblika nije posve razgraničena. To znači da se ponekad može u istim situacijama upotrijebiti ili jedan ili drugi oblik pridjeva, no postoje slučajevi kada se upotrebljava ili samo određeni oblik ili samo neodređeni (usp. Barić i sur. 1955: 179). Kada su opisni pridjevi dio predikata ili u službi predikatnog proširka, kao i uz imenicu u atributivnom skupu, javljaju se samo u neodređenom obliku. Isključivo određeni oblik pridjeva javlja se kada je uz imenicu pokazna zamjenica, kada je opisni pridjev dio vlastitog imena te dio naziva (usp. Barić i sur. 1995: 179). Sukladno tome, rečenice iz trećeg zadatka u standardnome bi jeziku glasile ovako: *Stol je visok.*, *Luj XIV. bio je francuski kralj.*, *Ona je pjevačica lijepa glasa.*, *Prije nego je otišao u inozemstvo, bio je marljiv.* U rečenici *Ona je pjevačica lijepa glasa* pridjev može biti i u određenom obliku i u tom bi slučaju glasio *lijepog*. U kajkavskome narječju znatan dio govora čuva razliku između određenog i neodređenog oblika pridjeva, no u većem je dijelu kajkavštine došlo do narušavanja posebne službe određenoga i neodređenoga oblika pridjeva, osobito u atributivnoj službi (usp. Lončarić 1996: 104). Razlika između vidova bolje se čuva u predikativnoj službi, a pri neutralizaciji prevladava određeni oblik pridjeva (usp. Lončarić 1996: 104). Ispitivanjem je utvrđeno da u govoru istraživanog područja dolazi do nedosljednosti. Potvrđeno je da se u određenom obliku pridjev javlja kada je dio predikata, npr. *Stol je visoki*. Kada je dio vlastitog imena, u kajkavskome narječju upotrebljava se određeni oblik pridjeva, no i podrazumijeva se da se ne zadire u vlastito ime. Potvrđeno je i da bi u kajkavskome narječju rečenica *Ona je pjevačica lijepa glasa* glasila: *Ona je pjevačica lijepoga¹³ glasa*. Ovaj se oblik javlja zbog toga što u kajkavskome narječju prevladava „jedinstvena deklinacija po kojoj se dekliniraju i određeni i neodređeni pridjevi, osim u N jd.“ (Lončarić 1996: 104). U nekim su se govorima zadržale pojedine specifičnosti,

¹² *kam*

¹³ *liepuga*

ali je „upravo stara sklonidba pridjevskih zamjenica pobijedila, osim u jd. ž. r.“ (Lončarić 1996: 104).

Četvrtim se zadatkom ispitivao oblik aorista pomoćnog glagola *biti* u tvorbi kondicionala I. Kondicional I. tvori se od nenaglašenog oblika aorista pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog. Nenaglašeni oblik pomoćnog glagola *biti* u hrvatskome standardnom jeziku glasi: *bih, bi, bi, bismo, biste, bi* ili rjeđe *bjeh, bje, bje, bjesmo, bjeste, bješe* (usp. Barić i sur. 1995: 271). U kajkavskome narječju postoje oba kondicionala: prvi ili sadašnji i drugi ili prošli, pri čemu valja naglasiti da je kondicional II. rjeđi. Kondicional I. se u kajkavskome narječju, kao što je i na istraživanome području potvrđeno, tvori od oblika *bi* i glagolskog pridjeva radnog. Lončarić ističe kako je „oblik *bi* (je) petrificirani nenaglašeni lik aorista glagola *biti* za 2. i 3. l. jd., koji je jednak za sva lica, npr. *delal (-a/i) bi*“ (Lončarić 1996: 112). Odstupanje od morfološke norme vidljivo je u proširivanju drugog i trećeg lica jednine te trećeg lica množine aoristnog oblika pomoćnog glagola *biti* na sva ostala lica u jednini i množini. Ovo se odstupanje smatra „jednim od najčešćih odstupanja od morfološke norme“ (Alerić 2009: 101). U testu je ponuđena jedna rečenica koja predstavlja odstupanje od morfološke norme: *Rado bi pošao s vama, ali nemam vremena*. Na istraživanome je području potvrđeno da se kondicional I. za sva lica jednine i množine tvori od oblika *bi* i pridjeva radnog glagola koji se spreže. Prema tome bi oblici aorista pomoćnog glagola *biti* u rečenicama ponuđenim u drugome zadatku glasili: *Oni bi pojeli nešto toplo., On bi ga morao posjetiti., Rado bi pošao s vama, ali nemam vremena., Ona bi ti pomogla ako joj dopustiš*¹⁴.

U petom zadatku ispitivala se pravilna upotreba genitiva množine imenica *e*-vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom. Lončarić ističe da u kajkavskome narječju „u genitivu uz redovni nastavak *-Ø*, uz popratno prozodijsko obilježje duljine, akutskog ili cirkumfleksnog podrijetla (*glāv – krāv*), u nekim govorima nalazimo i *-i(x)* prema pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji (npr. varaždinsko područje, Gorski kotar)“ (Lončarić 1996: 103). Nastavak *-i* susreće se u nekim imenica pod utjecajem *i*-deklinacije, i to zbog suglasničkog skupa na koji završava osnova (usp. Lončarić 1996: 103). Primijenimo li ovu značajku kajkavskih narječja na rečenice ponuđene u petom zadatku, oblici imenica ženskog roda u genitivu množine glase: *Kupili smo mnogo naranči. Od toliko pjesmi ne mogu se odlučiti koja mi je najbolja. Danas nije bilo novih pošiljki. Imam previše zimskih čizmi*. Na istraživanome području potvrđeno je da u genitivu množine nekih imenica ženskog roda *e*-deklinacije dolazi nastavak *-i*.

¹⁴ Glagolski pridjev radni u kajkavskom narječju završava sufikslnim morfemom *l* na koji dolazi morfem za rod i broj (usp. Lončarić 1996: 112).

Šestim se zadatkom ispitivao vokativ vlastitih imena. Nominativ i vokativ nezavisni su padeži te oba služe imenovanju. Razlikuju se po tome što vokativ služi izravnom obraćanju. Učenicima je ponuđena jedna rečenica u koju je umetnut oblik vlastitog imena u nominativu, iako se jasno vidi da je riječ o obraćanju jednoj osobi: *Možeš sada odgovoriti, Gabrijel.* Kajkavsko je narječje specifično po nestajanju vokativa kao posebnog padeža. U službi vokativa pojavljuje se nominativ. Lončarić navodi da u „nekim govorima postoji vokativ kao posebna kategorija, iako poseban oblik ima samo jedna kategorija imenica – ženski hipokoristici na *-a* (npr. N *Bara*, V *Baro* – Bilogora, Turopolje)“ (Lončarić 1996: 98). Osim toga, susreću se i ostaci vokativa kao *Bože* (uz *Bok//Bog*) i *Isuse* u većini govora. Na istraživanome području utvrđeno je da se u službi vokativa vlastitih imena javlja nominativ pa se može očekivati velik broj odstupanja u ovome zadatku.

Sedmim se zadatkom ispitivala upotreba prijedloga *s/sa* uz instrumental. U hrvatskome standardnom jeziku prijedlog *s/sa* stoji uz instrumental kada se njime izriče društvo i način, a instrumental bez prijedloga označava sredstvo (usp. Alerić 2009: 110). Jonke upozorava na odstupanja u upotrebi prijedloga *s/sa* s instrumentalom te ističe da su neki narodni govori proširili upotrebu tog prijedloga i na izricanje sredstva (usp. Jonke 1964: 136-137). U kajkavskome je narječju uobičajena upotreba instrumentala s prijedlogom i onda kada se označava sredstvo. Ta je činjenica potvrđena i na području koje se u ovome radu istraživalo. Ispitanici ovog područja potvrdili su da bi uz instrumental koji označava sredstvo koristili prijedloge *s/z/ž* (npr. *z autu*). Sukladno tome, ispitanici bi u ponuđenim rečenicama upotrijebili prijedlog uz instrumental sredstva: *Slobodno vrijeme najviše volim provoditi s Anom., Zaboravio si obrisati stol s krpom., Školske zadaće moramo pisati s kemijskom olovkom., Na izlet smo išli s autobusom*¹⁵. Može se zaključiti da u zavičajnom govoru ispitanih govornika ne postoji instrumental bez prijedloga, dok prijedlog *s* uz instrumental stoji i u situacijama u kojima instrumental označava društvo, ali i u situacijama u kojima označava sredstvo i način.

Osmi zadatak ispitivao je tvorbu komparativa pridjeva. U hrvatskome standardnom jeziku komparativ se tvori nastavcima *-i* (ili *-lji*), *-iji*, *-ši* (usp. Barić i sur. 1995: 182-183 i Silić, Pranjković 2007: 138-139). U kajkavskome je narječju „sufiks *-eš-* (*-ieš-...*), rjeđe *-ejš-* i *-ej-* (Gorski kotar) prevladao kao opći u nekom govoru“ (Lončarić 1996: 105). Prema tome, na ovome su području sasvim uobičajeni komparativi poput onih u sljedećim rečenicama: *On je marljiveši od tebe., Njegova je prijateljica vekša od mene., Tvoja su pitanja bila lakša., Moja je haljina mekša od tvoje.*

¹⁵ Sufiksi imenica u instrumentalu razlikovali bi se u odnosu na morfološku normu.

Deveti zadatak ispitivao je deklinaciju brojeva *dva*, *tri* i *četiri* i brojevne imenice. U području deklinacije brojeva i upotrebe brojevnih imenica javljaju se brojna odstupanja i u govornika koji se ne služe kajkavskim narječjem. Jonke kao razlog odstupanja navodi činjenicu da su u starijem stanju jezika brojevi bili pretežno imenice pa su se zbog toga i deklinirali (usp. Jonke 1964: 122-124). Ispitanici su potvrdili da se brojevi *dva*, *tri* i *četiri* ne dekliniraju, što je različito u odnosu na standardnojezičnu normu. U govornom području koje je istraživano ne postoje brojevne imenice tipa *dvojica*, *trojica* itd. koje bi označavale imenicu koja znači muški spol, npr. *dvojica prijatelja*, već bi ta sintagma glasila *dva prijatelja*. Od brojevnih imenica postoje oblici *dvoje*, *troje*, *četvero* itd, npr. *Njezin brat ima dvoje djece*. Prema tome, oblici brojeva i brojevnih imenica u rečenicama iz navedenog zadatka na ispitivanome bi području glasili: *Razgovarao sam s njima o svoje dvije sestre.*, *Na ulazu su bila dva muškarca.*, *Danas nije bilo četiri učenice.*, *Sreo sam jučer tri stara prijatelja*.

Desetim se zadatakom ispitivao glagolski pridjev radni uz ličnu zamjenicu *Vi*. Ova lična zamjenica upotrebljava se kada se obraćamo nepoznatom, manje bliskom ili starijem čovjeku (usp. Barić i sur. 1995: 204). U tom slučaju lična zamjenica *Vi* znači jedninu i u pismu se piše velikim slovom. Iako se u nekih govornika može uočiti odstupanje od norme u smislu da se uz ovu zamjenicu upotrebljava glagolski pridjev radni u jednini, u kajkavskome narječju nije tako. U tome su se složili i ispitanici područja koje se istraživalo. Prema tome, oblici glagolskog pridjeva radnog u ponuđenim rečenicama u ovome zadataku na ispitivanome području glase jednako kao i u standardnojezičnoj normi: *Jučer ste mi Vi bili rekli da moram proučiti još jednu knjigu.*, *Mislim da bi bilo najbolje kada biste Vi to napravili.*, *Njegova najbolja prijateljica bili ste Vi.*, *Znam da biste Vi htjeli potpisati*.

Jedanaestim se zadatakom ispitivao dativ množine imenica ženskog roda koje u nominativu jednine završavaju na *-a*. U rečenicama su upotrijebljene imenice *e*-vrste (*učiteljica*, *prijateljica*, *cura*, *susjeda*). U standardnome je jeziku završni morfem tih imenica u dativu množine *-ama*. U kajkavskome je narječju nastavak za dativ množine uglavnom *-am* (usp. Lončarić 1996: 103). Ispitanici su potvrdili da u njihovim imanentnim gramatikama u dativu množine spomenutih imenica dolazi nastavak *-am*, odnosno da se izgubilo završno *-a*. Prema tome bi oblici u dativu množine zadani u jedanaestom zadataku glasili kao u sljedećim rečenicama: *Ispričajte se svojim učiteljicam.*, *Svaku večer odlazi k svojim prijateljicam.*, *Recite nešto svojim curam.*, *Najviše voli odlaziti k svojim susjedam*.

Dvanaestim zadatkom ispitivali su se oblici pokaznih zamjenica¹⁶. U standardnome jeziku javljaju se sljedeći oblici pokaznih zamjenica: *ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, ovolik, tolik, onolik*. U kajkavskome narječju pokazne zamjenice imaju većinom oblik *ov (of), te, on, ove, one* za 3. lice i *vene*, rjeđe *ovaj, taj, onaj* (usp. Lončarić 1996: 107). Na ispitivanome je području situacija gotovo identična. U pokaznih su se zamjenica tipa *ovakav, takav, onakav* dogodile fonološke promjene pa njihovi oblici glase: *ovakev/f, takev/f, onakev/f*. Zamjenica *taj* glasi *tie*. Oblik zamjenice koja je navedena u rečenici ovoga zadatka kao odstupanje u odnosu na morfološku normu potvrđena je na području koje se ispitivalo: *Ov¹⁷ bicikl više mi se ne sviđa*. Pokazne zamjenice *taj, ovakav* i *onaj* (u rečenicama *Taj dan ću zauvijek pamtiti.*, *Želim baš ovakav auto za rođendan.*, *Pokaži mi onaj novčanik koji si jučer kupila.*) nisu potvrđene kao dio imanentne gramatike istraživanog područja te bi one glasile: *tie, ovakev/f, onie*.

Trinaesti se zadatak odnosio na sklonidbu imenica *mati* i *kći*, i to u nominativu i akuzativu jednine. Spomenute imenice pripadaju imenicama ženskog roda te završavaju nultim morfemom. Završno *i* osnova *mati-* i *kći-* stoji u alternaciji s *er* u kosim padežima (usp. Silić, Pranjković 2007: 112). Imenica *kći* sklanja se jednako kao i ostale imenice ženskoga roda koje završavaju istim morfemom (nultim), npr. *kost, milost, radost*. Imenica *mati* sklanja se u jednini djelomično, a u množini potpuno po tipu imenica ženskoga roda koje završavaju morfemom *-a* (usp. Silić, Pranjković 2007: 112). U kajkavskome narječju imenica *mati* pripada imenicama *ǝ*-vrste, dok imenica *kći* pripada *i*-vrsti (usp. Lončarić 1996: 103). Specifičnost je kajkavskoga narječja ta što spomenute imenice mogu u nominativu jednine imati oblik akuzativa jednine (*mater* i *kćer*). Ispitanici istraživanog područja potvrdili su da imenica *kći* ima u nominativu jednine oblik akuzativa jednine (*kćer*), odnosno da dolazi do sinkretizma akuzativa i nominativa. Međutim, s imenicom *mati* to je rjeđi slučaj. Kao razlog tome ispitanici su naveli da je ružno za majku reći *mater* te da postoji psovka s tim oblikom što zasigurno ima utjecaj na takvo razmišljanje ispitanika. Ispitanici su također potvrdili da suprotna situacija (da imenice *mati* i *kći* u akuzativu jednine poprimaju oblik nominativa jednine) ne postoji. Oblici imenica *mati* i *kći* u rečenicama bi iz trinaestog zadatka na istraživanome području glasile: *Dao bi sve da može vidjeti svoju kćer.*, *Njegova kćer ima 15 godina.*, *Dao bih sve da mogu vidjeti svoju mater.*, *Moja mati je jako stroga*. Važno je spomenuti da bi često oblik *mater* u akuzativu bio zamijenjen oblikom *mamu*: *Dao bih sve da mogu vidjeti svoju mamu*.

¹⁶ Pokazne zamjenice *ovakav, takav, onakav, onolik* nazivaju se i pokaznim zamjeničkim pridjevima (usp. Barić i sur. 1995: 205).

¹⁷ *of*

Četrnaestim se zadatkom ispitivalo prvo lice jednine prezenta glagola *moći* i *htjeti*. U hrvatskome standardnom jeziku prvo lice jednine prezenta glagola *moći* glasi *moгу*, a glagola *htjeti* glasi *hoću/ću*. Glagol *htjeti* u negaciji glasi *neću/ne ću*. Na ispitivanom je području potvrđeno da se ti glagoli u prvom licu jednine razlikuju u odnosu na morfološku normu. U nekim je glagolima moguć oblik koji je jednak obliku u standardnojezičnoj normi. Ispitanici su potvrdili sljedeće oblike navedenih glagola u prvom licu jednine: *morem, hoćem, nećem*, ali uz promjenu glasa *ć* u glas koji je u kajkavskom narječju jedinstven za glasove *č* i *ć* jer se ne osjeća razlika između tih dvaju glasova.

Petnaestim se zadatkom ispitivala pravilna upotreba futura. Futurom prvim izražava se buduće vrijeme. Tvori se od nesvršenog prezenta pomoćnog glagola *htjeti* i infinitiva glagola. Oblici prezenta pomoćnog glagola *htjeti* mogu biti nenaglašeni i naglašeni (usp. Silić, Pranjković 2007: 91). Futurom drugim izražava se predbuduće vrijeme. Futur drugi tvori se od svršenog prezenta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog glagola koji se spreže. Posebnost je kajkavskoga narječja „jedan futur s *biti*“ (Lončarić 1996: 97). Futur se u kajkavskome narječju tvori od svršenog prezenta glagola *biti* i pridjeva radnog glagola koji se spreže (npr. *došiel bum/bom*) (usp. Lončarić 1996: 109). U kajkavskome narječju futur se može tvoriti i sljedećim oblikom glagola *biti*: *boudem*, npr. *boudem napisal*. Na istraživanome je području potvrđena ista situacija – ispitanici su se složili u tvorbi futura. Upravo zbog činjenice da u kajkavskome narječju postoji jedan futur, javljaju se i brojna odstupanja od morfološke norme jer futur prvi, kakav je u standardnome jeziku, u kajkavskom narječju ne postoji. U skladu s tim, futur u rečenicama iz petnaestog zadatka glasio bi: *Kada odlučim, budem¹⁸ ti se javila.*, *Sigurno budeš dobio¹⁹ odličnu ocjenu.*, *On bude uspio²⁰ u životu.*, *Pokušala budem²¹ napisati domaću zadaću.*

U šesnaestom su zadatku učenici trebali prepoznati pravilnu upotrebu veznika *pošto* i *budući da*. *Pošto* je vremenski veznik, a *budući da* uzročni. Barić i sur. navode *pošto* kao zamjenički prilog u službi vezne riječi i takve riječi u službi povezivanja naziva „nepravim veznicima“ (usp. Barić i sur. 1995: 281). U ovome su zadatku tri rečenice u kojima je veznik *pošto* upotrijebljen kao vremenski veznik i jedna rečenica u kojoj je upotrijebljen kao uzročni veznik. Učenici su trebali prepoznati rečenicu u kojoj je veznik *pošto* nepravilno upotrijebljen, odnosno upotrijebljen kao uzročni veznik. Ispitanici su potvrdili da oni u svome zavičajnome

¹⁸ *bum/boum/boudem*

¹⁹ *buš/boudeš dobil*

²⁰ *bu/bou/boude uspel*

²¹ Vidi 17.

govoru ne bi upotrijebili ni veznik *pošto* ni veznik *budući da*. Dakle, ti veznici nisu dio njihove imanentne gramatike.

Sedamnaestim se zadatkom ispitivao oblik glagolskog pridjeva radnog u trećem licu jednine. U rečenicama su ponuđeni oblici glagola *željeti*, *voljeti*, *htjeti* i *smjeti*. Oblik glagolskog pridjeva radnog u trećem licu jednine na ispitivanom području razlikuje se u odnosu na standardnojezičnu normu. U standardnom bi jeziku glagolski pridjevi radni zadanih glagola u trećem licu jednine glasili: *želio*, *volio*, *htio* i *smio*. Dakle, imali bi promijenjen nastavak u infinitivnoj osnovi (npr. *željeti* – *želio*). Ispitanici su potvrdili da u njihovoj imanentnoj gramatici postoje razlike u odnosu na morfološku normu. Navedeni bi glagoli u trećem licu jednine prezenta glasili: *željel/štel*, *voljel*, *smel* što znači da završno *-e* u infinitivnoj osnovi ne bi bilo promijenjeno, a glagolski bi pridjev, što je karakteristika kajkavskog narječja, imao sufiksalni morfem *-l*.

Osamnaestim se zadatkom ispitivalo provođenje sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik. Sibilizacija se definira kao „zamjenjivanje mekonepčanih suglasnika sibilantima u DL jd. ž. r., u NDLI mn. m. r., u 2. jd. imp. i u nesvršenih glagola“ (Barić i sur. 1995: 84). U kajkavskome je narječju došlo do gubljenja rezultata II. palatalizacije, odnosno sibilizacije u L jd., N, L i I mn. (usp. Lončarić 1996: 100). Isto je potvrđeno i na ispitivanome području. Svih je troje ispitanika potvrdilo nesibilizirane oblike imenica muškoga roda na suglasnik u nominativu množine. Prema tome bi imenice u nominativu množine iz osamnaestog zadatka u govoru istraživanog područja glasile: *Pauki su životinje kojih se ljudi najviše boje.*, *Samo hrabri ljudi mogu postati junaki.*, *Brojni potoki teku Hrvatskim zagorjem.*, *Vuki²² su opasne životinje.*

Devetnaestim se zadatkom ispitivala upotreba prijedloga uz dativ. To su prijedlozi: *unatoč*, *usprkos* i *nasuprot*. Ovi su prijedlozi izabrani zbog toga što se u njihovoj upotrebi javljaju brojne pogreške, što je i prije utvrđeno. Za istraživano je područje potvrđeno da se prijedlozi *unatoč* i *usprkos* ne koriste, osim u javnoj komunikaciji (što samim time podrazumijeva komunikaciju na standardnome jeziku), što znači da ti prijedlozi nisu dio imanentne gramatike govornika područja koje se istraživalo. Prijedlog *nasuprot* uobičajen je za govor istraživanog područja, no karakteristično je da se on redovito koristi uz genitiv, a ne dativ, odnosno da nakon njega dolazi neka imenska riječ u genitivu. Na mjestu prijedloga *usprkos* na istraživanome se području često upotrebljava prijedlog *ftruc* (u inat, namjerno). Umjesto prijedloga *unatoč* u kajkavskome se narječju može naći prijedlog *makar*.

²² *vouki*

Dvadesetim se zadatkom ispitivao oblik prezenta u trećem licu množine. Present je glagolski oblik kojim se izražava radnja u sadašnjosti. Tvori se od prezentske osnove i nastavaka za present. Lončarić ističe da je u znatnom broju kajkavskih govora poopćen navezak *-jo/-ju* ili rjeđe *-do/-du* (usp. Lončarić 1996: 110). U rečenicama u zadatku ponuđeni su oblici glagola *peći*, *pjevati*, *ići* i *izrađivati*. Na ispitivanom su području potvrđeni sljedeći oblici navedenih glagola u trećem licu množine: *pečeju*, *popijevaju*, *ideju* i *izrađivaju*. Glagol *peći* u govoru istraživanog područja proteže palataliziranu osnovu na 3. lice množine, dok glagol *pjevati* dobiva prefiks *po-*.

U dvadeset prvom zadatku ispitivala se pravilna upotreba povratno-posvojne zamjenice *svoj*. Povratno-posvojnomo zamjenicom iskazuje se posvojnost i povratnost. Ta se zamjenica rabi kad ono što se kazuje imenicom pripada subjektu (usp. Silić, Pranjković 2007: 125-126). Ova je zamjenica izabrana zbog toga što se u njezinoj upotrebi javljaju brojne pogreške.

U dvadeset drugom zadatku ispitivala se pravilna upotreba glagola treće vrste na *-eti* s morfom *je*. Glagoli treće vrste često se pogrešno zamjenjuju glagolima četvrte vrste na *-iti* (usp. Barić i sur. 2005: 257-259). Na istraživanome je području utvrđeno da glagoli treće vrste na *-eti* također završavaju na *-eti*, ali bez morfa *je*, odnosno glagoli iz dvadeset drugog zadatka na istraživanome bi području glasili: *On stalno mora vrteti glavom.*, *Drago nam je bilo videti vas.*, *Mogu li avioni leteti kroz oluje.*, *Novi zakon neće se svideti²³ mnogima.*

U dvadeset trećem zadatku ispitivala se upotreba glagolskog pridjeva trpnog od glagola 2. razreda prve vrste. Ti glagoli nemaju palataliziranu osnovu u glagolskom pridjevu trpnom (usp. Barić i sur. 2005: 247). Ispitanici su potvrdili da se na istraživanome području upotrebljava oblik glagolskog pridjeva trpnog s palataliziranom osnovom. Prema tome, glagolski pridjevi trpni u dvadeset trećem zadatku na istraživanome bi području glasili: *Kaput je izgrizen.*, *Odluka je donešena.* Umjesto glagola *dovezen* i *izvezen* ispitanici bi upotrijebili glagole *dopeljan* i *speljan*, što znači da glagoli *dovezen* i *izvezen* nisu dio imanentne gramatike govornika područja koje se istraživalo.

U dvadeset četvrtom zadatku ispitivala se pravilna upotreba neodređenih zamjenica s prijedlogom. Kada se uz zamjenice *nitko*, *ništa*, *ničiji*, *nikoji*, *nikakav*, *nikolik* i *itko*, *išta*, *ičiji*, *ikoji*, *ikakav*, *ikolik* rabe prijedlozi, stavljaju se između predmetaka *ni-* i *i-* i zamjenica (npr. *Nećeš to doznati ni od koga.*) (usp. Silić, Pranjković 2007: 132). Na istraživanome je području utvrđeno da se neodređene zamjenice s prijedlogom nepravilno upotrebljavaju, odnosno da se prijedlog ne umeće između predmetaka *ni-* i *i-* i zamjenice. Prema tome, neodređene zamjenice

²³ Ispitanici su potvrdili da se umjesto glagola *svidjeti* češće upotrebljava glagol *dopasti*.

s prijedlogom iz dvadeset četvrtog zadatka na istraživanome bi području glasile: *U ničemu nije bila bolja od mene., Od nikoga²⁴ ne želi pomoć., Za ništa²⁵ je ne bih dala., Za nikakvu slavu ne bih to učinio.*

U dvadeset petom zadatku ispitivala se upotreba posvojnih pridjeva. Često se posvojni pridjevi pogrešno upotrebljavaju s prijedlogom *od* (npr. *kaput od brata, pismo od majke*). Prijedlog *od* rabi se u iskazivanju od čega je što napravljeno, odnosno za gradivne pridjeve. Ispitanici istraživanog područja potvrdili su da u njihovoj imanentnoj gramatici postoji upotreba posvojnih pridjeva s prijedlogom *od*. To bi značilo da posvojni pridjevi iz dvadeset petog zadatka na istraživanome području glase: *Ona je sestra od Ivana., Upoznala sam prijatelja od Ane., Sestra od mame kupila nam je mnogo slatkiša., Posudila sam maramu od bake.*

²⁴ *nikuga*

²⁵ *nič*

9. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Analizom testova učenika šestih razreda utvrđeno je da ne postoji nijedan test u kojem nema odstupanja od morfološke norme, odnosno da nijedan učenik nije točno riješio sve zadatke. U 7 testova nalazi se po jedno odstupanje, u 3 dva, u 8 tri, u 14 četiri, u 8 pet, u 18 šest, u 16 sedam, u 19 osam, u 11 devet, u 13 deset, u 11 jedanaest, u 6 dvanaest, u 12 trinaest, u 7 četrnaest, u 5 petnaest, u 2 šesnaest, u 1 sedamnaest, u 2 osamnaest. Nije bilo testova s po devetnaest, dvadeset, dvadeset jedan, dvadeset dva, dvadeset tri, dvadeset četiri i dvadeset pet odstupanja.

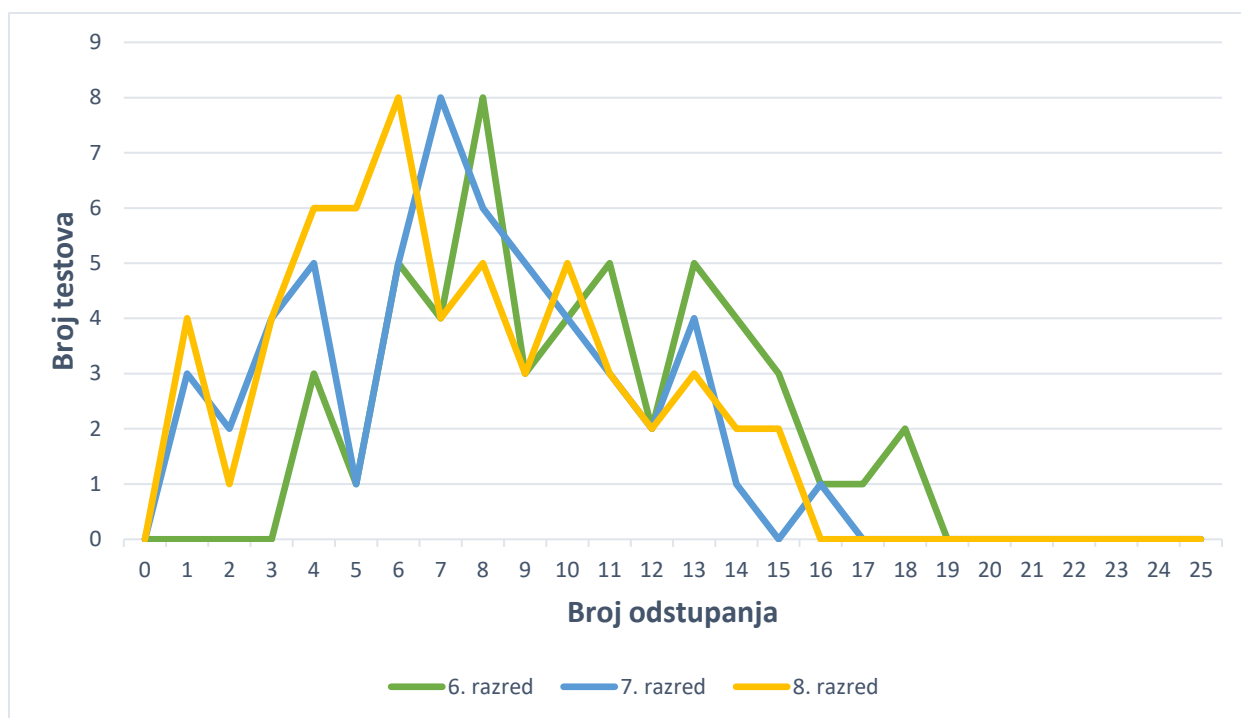
Analizom testova učenika sedmih razreda utvrđeno je da ne postoji nijedan test u kojem nema odstupanja od morfološke norme, odnosno da nijedan učenik nije točno riješio sve zadatke. U 3 testa nalazi se po jedno odstupanje, u 2 dva odstupanja, u 4 tri, u 5 četiri, u 1 pet, u 5 šest, u 8 sedam, u 6 osam, u 5 devet, u 4 deset, u 3 jedanaest, u 2 dvanaest, u 4 trinaest, u 1 četrnaest. Nijedan test nema petnaest odstupanja, a u 1 testu nalazi se šesnaest odstupanja. U rasponu od sedamnaest do dvadeset pet odstupanja ne postoji nijedan test.

Analizom testova učenika osmih razreda utvrđeno je da ne postoji nijedan test u kojem nema odstupanja od morfološke norme, odnosno da nijedan učenik nije točno riješio sve zadatke. U 4 testa nalazi se po jedno odstupanje, u 1 dva odstupanja, u 4 tri, u 6 četiri, u 6 pet, u 8 šest, u 4 sedam, u 5 osam, u 3 devet, u 5 deset, u 3 jedanaest, u 2 dvanaest, u 3 trinaest, u 2 četrnaest, u 2 petnaest. U rasponu od šesnaest do dvadeset pet odstupanja ne postoji nijedan test.

Ukupan broj odstupanja koja su učenici ostvarili iznosi 1341 (520 odstupanja učenika šestih razreda, 402 odstupanja učenika sedmih razreda i 419 odstupanja učenika osmih razreda). Prosječan broj odstupanja po učeniku iznosi 8,22 odstupanja.

Broj odstupanja od morfološke norme	Broj testova (6. razredi)	Broj testova (7. razredi)	Broj testova (8. razredi)	Ukupan broj testova
0	0	0	0	0
1	0	3	4	7
2	0	2	1	3
3	0	4	4	8
4	3	5	6	14
5	1	1	6	8
6	5	5	8	18
7	4	8	4	16
8	8	6	5	19
9	3	5	3	11
10	4	4	5	13
11	5	3	3	11
12	2	2	2	6
13	5	4	3	12
14	4	1	2	7
15	3	0	2	5
16	1	1	0	2
17	1	0	0	1
18	2	0	0	2
19	0	0	0	0
20	0	0	0	0
21	0	0	0	0
22	0	0	0	0
23	0	0	0	0
24	0	0	0	0
25	0	0	0	0

Tablica 1. Prikaz broja testova po broju odstupanja

Grafikon 1. Prikaz broja testova po broju odstupanja

9.1. Analiza rezultata istraživanja po dobi učenika

U istraživanju je sudjelovao 51 učenik šestih razreda, 54 učenika sedmih razreda i 58 učenika osmih razreda. Ukupan broj odstupanja od morfološke norme učenika šestih razreda iznosi 520, učenika sedmih razreda 402 i učenika osmih razreda 419.

Razred	Broj odstupanja	Broj učenika	Prosječan broj odstupanja
6.	520	51	10,19
7.	402	54	7,44
8.	419	58	7,22

Tablica 2. Prikaz broja odstupanja po dobi učenika

Iz tablice se može iščitati da učenik šestog razreda čini za 2,75 odstupanja više u odnosu na učenika sedmog razreda, odnosno prosječan broj odstupanja učenika sedmog razreda smanjuje se za 2,75 u odnosu na prosječan broj odstupanja učenika šestog razreda. Učenik sedmog razreda čini za 0,22 odstupanja više u odnosu na učenika osmog razreda, odnosno prosječan broj odstupanja učenika osmog razreda smanjuje se za 0,22 u odnosu na prosječan broj odstupanja učenika sedmog razreda. Iz tablice je također vidljivo da učenik šestog razreda čini za 2,97 odstupanja više u odnosu na učenika osmog razreda, odnosno prosječan broj

odstupanja učenika osmog razreda smanjuje se za 2,97 u odnosu na prosječan broj odstupanja učenika šestog razreda. Razlika između prosječnog broja odstupanja učenika šestih, sedmih i osmih razreda potvrđuje prvu hipotezu (*Broj odstupanja obrnuto je razmjernan stupnju obrazovanja*). Razlika u odstupanjima učenika šestog i osmog razreda jest povelika, a to je rezultat toga što učenici šestog razreda nisu tada znali neke jezične činjenice koje se usvajaju u 7. razredu, a predviđene su *Nastavnim planom i programom za osnovnu školu* (2006), npr. kako pravilno pisati neodređene zamjenice s prijedlogom²⁶. Uspoređujući školske zadaće učenika od 5. do 8. razreda i školske zadaće učenika od 1. do 4. razreda srednje škole, Alerić zaključuje da se broj odstupanja u srednjim školama smanjio za 0,57 (usp. Alerić 2009: 43). Prosječan broj odstupanja u osnovnoškolskim školskim zadaćama iznosi 2,38 odstupanja po školskoj zadaći, a u srednjoškolskim školskim zadaćama 1,87 odstupanja po školskoj zadaći (usp. Alerić 2009: 43). Može se uočiti razlika u između prosječnog broja odstupanja dobivenih analizom školskih zadaća i onih koji su dobiveni testom u ovome radu. Zbog toga je potrebno istaknuti da učenici u školskoj zadaći mogu neke oblike, za koje nisu sigurni jesu li u skladu s normom, zamjenjivati drugim oblicima. U testovima to ne mogu i upravo iz te činjenice i proizlazi ta razlika.

9.2. Analiza rezultata istraživanja po spolu učenika

U istraživanju su sudjelovala 26 učenika i 25 učenica šestih razreda, 23 učenika i 31 učenica sedmih razreda te 37 učenika i 21 učenica osmih razreda. Ukupan broj učenika iznosi 86, a učenica 77. Broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 271, učenika sedmih razreda 214, a učenika osmih razreda 312 što je ukupno 797 odstupanja. Broj odstupanja učenica šestih razreda iznosi 249, učenica sedmih razreda 188, a učenica osmih razreda 107 što je ukupno 544 odstupanja.

Spol	Broj odstupanja	Broj učenika/učenica	Prosječan broj odstupanja
M	797	86	9,26
Ž	544	77	7,06

Tablica 3. Prikaz rezultata istraživanja po spolu učenika

²⁶ To je 24. zadatak u testu za ispitivanje odstupanja od morfološke norme.

Iz tablice se može iščitati da prosječan broj odstupanja učenika iznosi 9,26, a učenica 7,06. Iz navedenih se podataka može zaključiti da učenice čine za 2,2 odstupanja manje u odnosu na učenike. Time se potvrđuje druga hipoteza istraživanja (*Učenice će pokazati veći stupanj ovladanosti morfološkom normom od učenika*).

9.3. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme

Prvi zadatak ispitivao je akuzativ za što neživo. U tom su zadatku uočena 4 odstupanja učenika šestih razreda, 3 odstupanja učenika sedmih razreda i 5 odstupanja učenika 8 razreda, što je ukupno 12 odstupanja. To znači da je u ovome zadatku pogriješilo 7,36% učenika što je dobar rezultat i pokazuje da učenici rijetko izjednačavaju akuzativ i genitiv za što neživo.

Drugi zadatak ispitivao je upotrebu mjesnih priloga. U tome su zadatku učenici šestih razreda imali 11 odstupanja, učenici sedmih razreda 7, a učenici osmih razreda 4 odstupanja, što znači da je taj zadatak pogrešno riješilo 22 učenika ili 13,5%.

U trećem zadatku, u kojem su učenici trebali prepoznati pravilnu upotrebu određenog i neodređenog oblika pridjeva, uočeno je 18 odstupanja učenika šestih razreda, 19 odstupanja učenika sedmih razreda i 20 odstupanja učenika osmih razreda. To je ukupno 57 odstupanja što znači da je taj zadatak pogrešno riješilo 57 učenika ili 34,97%.

Četvrti je zadatak ispitivao oblik aorista pomoćnog glagola *biti* u tvorbi kondicionala prvog. Uočena su 34 odstupanja učenika šestih razreda, 21 odstupanje učenika sedmih razreda i 14 odstupanja učenika osmih razreda što je ukupno 69 odstupanja ili 42,33%. Ovaj broj odstupanja može se objasniti činjenicom da se u mjesnim govorima ispitanih učenika oblik pomoćnog glagola *biti* u 2. i 3. licu jednine te u 3. licu množine (*bi*) prenosi i na ostala lica u jednini i množini.

Peti zadatak ispitivao je pravilnu upotrebu genitiva množine imenica ženskog roda *e*-vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom. U tom su zadatku uočena 32 odstupanja učenika šestih razreda, 26 odstupanja učenika sedmih razreda i 22 odstupanja učenika osmih razreda što je ukupno 80 odstupanja ili 49,07%. Tako velik broj odstupanja može se objasniti činjenicom da u kajkavskom narječju u genitivu množine postoji nastavak *-i*.

Šesti zadatak ispitivao je oblik vlastitog imena u vokativu. Za kajkavsko je narječje karakteristično nepostojanje vokativa (osim u ponekim izuzecima). Uočeno je 18 odstupanja učenika šestih razreda, 18 odstupanja učenika sedmih razreda te 11 odstupanja učenika osmih razreda što je ukupno 47 odstupanja ili 28,83%.

Sedmi zadatak ispitivao je instrumental društva i sredstva. U tom zadatku uočeno je 15 odstupanja učenika šestih razreda, 15 odstupanja učenika sedmih razreda i 12 odstupanja učenika osmih razreda. To su ukupno 42 odstupanja ili 25,77%. Ovaj postotak netočnih odgovora rezultat je činjenice da se u imanentnoj gramatici ispitivanih učenika prijedlog *s* upotrebljava i uz instrumental društva i uz instrumental sredstva.

U osmom su zadatku učenici trebali prepoznati oblik komparativa pridjeva koji nije u skladu s morfološkom normom. U tom zadatku uočeno je 5 odstupanja učenika šestih razreda, 3 odstupanja učenika sedmih razreda i 2 odstupanja učenika osmih razreda što je ukupno 10 odstupanja ili 6,13%.

Devetim se zadatkom ispitivala deklinacija brojeva te brojevnice imenice. U tom je zadatku uočeno 15 odstupanja učenika šestih razreda, 12 odstupanja učenika sedmih razreda i 14 odstupanja učenika osmih razreda. Ukupan broj odstupanja iznosi 41 što znači da je taj zadatak pogrešno riješio 41 učenik ili 25,15%.

Desetim se zadatkom ispitivao oblik glagolskog pridjeva radnog uz ličnu zamjenicu *Vi*. U kajkavskome narječju uz tu zamjenicu dolazi glagolski pridjev radni u množini, kao što je i u standardnojezičnoj morfološkoj normi. Broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 12, učenika sedmih razreda 4 i učenika osmih razreda 8, što je ukupno 24 odstupanja ili 14,72%.

Jedanaesti zadatak ispitivao je sklonidbu imenica *e*-vrste u dativu množine. U ovome je zadatku pogriješilo ukupno 43 učenika; 21 učenik šestih razreda, 13 učenika sedmih razreda i 9 učenika osmih razreda. Ukupan postotak odstupanja u ovome zadatku iznosi 26,38%.

Dvanaesti zadatak ispitivao je oblike pokaznih zamjenica. U tom se području uočava 12 odstupanja učenika šestih razreda, 1 odstupanje učenika sedmih razreda i 2 odstupanja učenika osmih razreda što je ukupno 15 odstupanja ili 9,2%.

Trinaesti zadatak ispitivao je oblik imenica *mati* i *kći* u nominativu i akuzativu jednine. Taj zadatak pogrešno je riješilo 46 učenika šestih razreda, 39 učenika sedmih razreda i 53 učenika osmih razreda, što je ukupno 138 odstupanja ili 84,66%. Veliki broj odstupanja u ovome zadatku rezultat je toga što u kajkavskome narječju imenica *kći* u nominativu glasi *kćer* te vrlo rijetko, gotovo nikad, imenica *kći* ne upotrebljava se u tome obliku.

Četrnaesti zadatak, koji je ispitivao oblik prezenta u trećem licu množine, nije učenicima uzrokovao veće poteškoće. Broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 15, učenika sedmih

razreda 9, a učenika osmih razreda 13, što je ukupno 37 odstupanja. To znači da je u ovome zadatku pogriješilo 22,69% učenika.

Petnaesti zadatak ispitivao je buduće vrijeme. Posebnost je kajkavskoga narječja jedan futur, npr. *bum išel* ili *boudem išel*. U ovome zadatku broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 10, učenika sedmih razreda 4 i učenika osmih razreda također 4. To je ukupno 18 odstupanja ili 11,04%.

U šesnaestom zadatku, kojim se ispitivala upotreba veznika *pošto* i *budući da*, utvrđeno je 26 odstupanja učenika šestih razreda, 29 odstupanja učenika sedmih razreda i 36 odstupanja učenika osmih razreda, što je ukupno 91 odstupanje. Dakle, taj je zadatak pogrešno riješio 91 učenik ili 55,83%.

Sedamnaesti zadatak, kojim su se ispitivali oblici glagolskog pridjeva radnog, pogrešno je riješilo 17 učenika šestih razreda, 12 učenika sedmih razreda i 9 učenika osmih razreda. Ukupan zbroj odstupanja u ovome zadatku iznosi 38. To znači da je u ovome zadatku pogriješilo 38 učenika ili 23,31%.

Osamnaesti zadatak ispitivao je provođenje sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik. Poznato je da se u kajkavskom narječju ne provodi sibilizacija. U navedenom se zadatku uočava 15 odstupanja učenika šestih razreda, 8 odstupanja učenika sedmih razreda i 13 odstupanja učenika osmih razreda. To znači da je u ovome zadatku pogriješilo 36 učenika ili 22,08%.

Devetnaestim zadatkom ispitivali su se prijedlozi *unatoč*, *usprkos* i *nasuprot* koji u standardnome jeziku dolaze uz dativ, no odstupanja nastaju prilikom slaganja ovih prijedloga s genitivom. Utvrđeno je da u govoru područja koje se ispitivalo ne postoje prijedlozi *unatoč* i *usprkos*, a prijedlog *nasuprot* redovito se koristi s genitivom te se zbog toga očekivao i veliki broj odstupanja u ovome zadatku. Broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 29, učenika sedmih razreda 23 te učenika osmih razreda 31 što je ukupno 83 odstupanja. Iz podataka se može zaključiti da je 50,92% učenika napravilo odstupanje u upotrebi navedenih prijedloga.

Za dvadeseti se zadatak, koji je ispitivao oblik prezenta u trećem licu množine, može reći da nije učenicima uzrokovao veće poteškoće. Broj odstupanja učenika šestih razreda iznosi 16, učenika sedmih razreda 9 i učenika osmih razreda 12, što je ukupno 37 pogrešnih odgovora. To znači da je ovaj zadatak pogrešno riješilo 22,69% učenika.

Dvadeset prvim zadatkom ispitivala se upotreba povratno-posvojne zamjenice *svoj*, odnosno ispitivala se zamjena povratno-posvojne zamjenice posvojnomo. U ovome zadatku uočena su 34 odstupanja učenika šestih razreda, 31 odstupanje učenika sedmih razreda i 36 odstupanja učenika osmih razreda. To je ukupno 101 odstupanje ili 61,96%.

Dvadeset drugim zadatkom ispitivala se upotreba glagola treće vrste, odnosno zamjena normativnog oblika infinitiva nenormativnim. Taj je zadatak pogrešno riješilo 14 učenika šestih razreda, 14 učenika sedmih razreda i 12 učenika osmih razreda. Ukupan broj odstupanja iznosi 40 ili 24,53%.

Dvadeset trećim zadatkom ispitivala se upotreba glagolskog pridjeva trpnog s nepalataliziranom osnovom. U ovome zadatku utvrđeno je 41 odstupanje učenika šestih razreda, 38 odstupanja učenika sedmih razreda i 42 odstupanja učenika osmih razreda. To je ukupno 121 odstupanje ili 74,23%.

Dvadeset četvrtim zadatkom ispitivala se upotreba neodređenih zamjenica s prijedlogom. Uočeno je 37 odstupanja učenika šestih razreda, 28 odstupanja učenika sedmih razreda i 19 odstupanja učenika osmih razreda, što je ukupno 84 odstupanja ili 51,53%. Ovako velik broj odstupanja proizlazi iz činjenice da se u kajkavskome narječju prijedlog ne umeće između predmetaka *ni-* i *i-* i zamjenice.

Dvadeset petim zadatkom ispitivala se upotreba posvojnog pridjeva. U ovome zadatku uočeno je 23 odstupanja učenika šestih razreda, 16 odstupanja učenika sedmih razreda i 16 odstupanja učenika osmih razreda, što je ukupno 55 odstupanja ili 33,74%.

Navedeni se podaci mogu iščitati i iz sljedeće tablice.

Redni broj zadataka	Broj odstupanja (6. razredi)	Broj odstupanja (7. razredi)	Broj odstupanja (8. razredi)	Ukupan broj odstupanja	Ukupan broj odstupanja izražen u postocima
1.	4	3	5	12	7,36%
2.	11	7	4	22	13,5%
3.	18	19	20	57	34,97%
4.	34	21	14	69	42,33%
5.	32	26	22	80	49,07%
6.	18	18	11	47	28,83%
7.	15	15	12	42	25,77%
8.	5	3	2	10	6,13%
9.	15	12	14	41	25,15%
10.	12	4	8	24	14,72%
11.	21	13	9	43	26,38%
12.	12	1	2	15	9,20%
13.	46	39	53	138	84,66%
14.	15	9	13	37	22,69%
15.	10	4	4	18	11,04%
16.	26	29	36	91	55,83%
17.	17	12	9	38	23,31%
18.	15	8	13	36	22,08%
19.	29	23	31	83	50,92%
20.	16	9	12	37	22,69%
21.	34	31	36	101	61,96%
22.	14	14	12	40	24,53%
23.	41	38	42	121	74,23%
24.	37	28	19	84	51,53%
25.	23	16	16	55	33,74%

Tablica 4. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme

9.4. Razlozi odstupanja od morfološke norme

Broj odstupanja od morfološke norme zasigurno pokazuje nedovoljnu ovladanost standardnojezičnom morfološkom normom. Nedovoljna usvojenost morfološke norme ima za posljedicu odstupanja kojima se uzrok može tumačiti činjenicama izvan standardnoga jezika (prisutnim u imanentnoj gramatici ili činjenicama koje su nastale analogijom prema činjenicama prisutnim u imanentnoj gramatici), kao i odstupanja kojima se uzrok može tumačiti u činjenicama u sustavu standardnog jezika (analogijom prema činjenicama u standardnom jeziku) (usp. Alerić 2009: 68).

Utjecaj imanentne gramatike može se povezati s brojem odstupanja od morfološke norme. U onim jezičnim činjenicama koje su u imanentnoj gramatici različite u odnosu na normativnu gramatiku, izraženiji utjecaj imanentne gramatike ima za posljedicu veći broj odstupanja od normativne gramatike. Zbog toga pojedinac „teže prihvaća one morfološke činjenice standardnoga idioma koje se razlikuju od morfoloških činjenica prisutnih u njegovoj imanentnoj gramatici“ (Alerić 2009: 68).

Budući da brojna odstupanja od morfološke norme nastaju pod utjecajem imanentnih gramatika, može se zaključiti da bi u poučavanju standardnojezične norme trebalo polaziti od učeničkog primarnog jezičnog osjećaja i to ponajprije uočavanjem razlika između imanentne i normativne gramatike, odnosno učeničkih zavičajnih govora i standardnog idioma. Na taj bi se način postiglo „potpunije, kvalitetnije i trajnije usvajanje morfološke norme hrvatskoga standardnog jezika“ (Alerić 2009: 68). Dio odstupanja od morfološke norme nastaje analogijom prema oblicima u standardnom jeziku, ali i promjenama u normativnoj gramatici (usp. Alerić 2009: 68-69).

U ranom jezičnom razvoju na materinskom jeziku u predškolskoj dobi i mlađim razredima osnovne škole stvara se „bilingvalno okruženje“ (Pavličević-Franić 2002: 93). Polaskom u školu dijete se susreće s normama standardnoga jezika koje su mu do tad nepoznate pa se zbog toga javljaju i odstupanja od njih. Do polaska u vrtić i školu dijete komunicira na svojem zavičajnom govoru, a zatim počinje s usvajanjem standardnog jezika. Na taj način dijete postaje „nenormativno bilingvalna/plurilingvalna osoba“ (Pavličević-Franić 2002: 93). Pavličević-Franić razlikuje vertikalni bilingvizam (koji se očituje kao odnos različitih dijalektalnih idioma i standardnog jezika unutar istog materinskog jezika) i horizontalni bilingvizam (koji predstavlja odnos stranih jezika u kontaktu, npr. hrvatskog i kojeg stranog jezika) (usp. Pavličević-Franić 2002: 96).

Do odstupanja od standardnojezične norme dolazi i zbog toga što se u nastavi hrvatskog jezika još uvijek naglašava učenje gramatičkih i pravopisnih pravila te definicija. Posljedica takvog načina poučavanja jest lošija jezična osposobljenost učenika za primjenu u pisanoj i govorenoj komunikaciji. Kako ističe Pavličević-Franić, u osnovnoškolskoj praksi još uvijek dominira gramatička normativnost, a nakon toga poticanje i razvoj komunikacijske kompetencije na razini funkcionalne primjene (usp. Pavličević-Franić 2007: 36). To znači da je „učenik spreman bez problema reproducirati napamet naučeno jezično pravilo, ali će unatoč tome često griješiti (ili možda baš zato!?), te ‘odstupati od naučenih ali neusvojenih’ normi“ (Pavličević-Franić 2007: 36).

10. UČENJE I POUČAVANJE MORFOLOŠKE NORME

Učenicima je učenje standardnoga jezika novo znanje koje im omogućuje sekundarnu jezičnu kompetenciju i sekundarni jezični osjećaj. U poučavanju gramatike još uvijek se naglasak stavlja na teorijske činjenice, pravila i definicije. U takvom načinu poučavanja nedovoljno se polazi od imanentne gramatike učenika, a s obzirom na to da pojedinci s lakoćom steknu imanentnu gramatiku, učenike treba potaknuti na učenje novoga jezika, ali biti pažljiv pri njegovu poučavanju.

U učenju novoga znanja pojedinac ipak primjećuje da mu je u njemu dosta toga poznato, a poznato mu je ono što je u njemu pohranjeno u obliku imanentne gramatike. Važno je da učenik prepozna dijelove znanja kojima je već ovladao i uoči razlike između tog znanja i novog znanja, odnosno da razlikuje one oblike morfološke norme prisutne u njegovoj imanentnoj morfologiji od oblika prisutnih u normativnoj morfologiji. Na temelju toga može se zaključiti kako „standardni idiom nije potrebno učiti/poučavati kao posve novo jezično znanje, već kao sustav koji se u određenoj, većoj ili manjoj mjeri, razlikuje od zavičajnoga idioma, odnosno imanentne gramatike svakoga pojedinca“ (Alerić 2009: 89).

Učenička se imanentna gramatika u procesu poučavanja morfološke norme može iskoristiti i kao „dobra motivacija jer se iskorištavaju učenička postojeća jezična znanja, odnosno učenike se upoznaje s mogućnostima koje im u ovladavanju normativnom morfologijom pružaju njihova postojeća jezična znanja (imanentna gramatika)“ (Alerić 2009: 89).

Gramatika se može poučavati izravno i neizravno. Izravno poučavanje gramatike podrazumijeva objašnjavanje gramatičkih pravila i jezičnih struktura. U tome slučaju nastavnik riječima izriče pravilo i time nudi i traži svjesno metajezično znanje, a to znači da ga učenici mogu jasno izraziti, oblikovati riječima (usp. Jelaska 2007: 16).

Neizravno poučavanje bilo bi efikasnije. Učenicima se prepušta da sami otkriju pravila o jezičnim jedinicama, pogotovo ako se učenici susretnu u različitim stvarnim situacijama. U neizravnome poučavanju svjesno znanje nije uvijek nužno, važno je da učenik vlada željenim znanjem u uporabi, ne treba uvijek nužno znati riječima jasno oblikovati jezična pravila (usp. Jelaska 2007: 16).

U *Nastavnome planu i programu za osnovne škole* pristup poučavanja od imanentne gramatike nije utemeljen. Moguće ga je iščitati iz samo jedne nastavne jedinice osmoga razreda, odnosno nastavne jedinice *Zavičajni govori i narječja prema književnome jeziku*. U toj se nastavnoj jedinici navode sljedeća obrazovna postignuća: „razlikovati zavičajni govor i narječje od književnoga jezika; razumjeti odnos i ulogu zavičajnoga govora i narječja prema hrvatskome

književnome jeziku; zamjenjivati riječi, izraze i rečenice zavičajnoga govora hrvatskim književnim jezikom i obratno“ (*Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006: 47).

Pri spoznaji i usvajanju znanja o jeziku, vrlo je važno da gramatički sadržaji budu bliski učeničkom iskustvenom svijetu (tema lingvometodičkoga predloška, didaktička igra, svakodnevna komunikacijska situacija) (usp. Češi, Jelaska 2007: 116).

U takvom načinu poučavanja veliku ulogu imaju nastavnici hrvatskoga jezika. Oni bi trebali poznavati osnovna obilježja imanentne gramatike učenika kojima predaju hrvatski jezik. Na temelju toga trebali bi „odrediti i popisati učenička odstupanja od morfološke norme, odnosno izraditi popis onih morfoloških obilježja u kojima se učenička imanentna gramatika razlikuje od normativne gramatike. Određivanjem osnovnih obilježja imanentne gramatike te njihovom usporedbom s normativnom gramatikom zapravo se izrađuju dijelovi tzv. razlikovne ili diferencijalne gramatike u kojoj se popisuju one činjenice učeničkoga govora, govorne varijante ili žargona koje se po svojim gramatičkim obilježjima razlikuju od morfološke norme standardnoga idioma“ (Alerić 2009: 92).

Školska razlikovna gramatika „popisuje i opisuje one jezične činjenice učeničkoga govora koje po svojim gramatičkim obilježjima odstupaju od standardnojezične norme“ (Težak 1996: 418). Ona je razlikovna (jer sadrži samo razlike), opisna (jer se zasniva na opisu tih razlika), sinkronijska (jer ne prelazi okvire suvremenosti, odnosno ne proučava povijest zavičajnog govora učenika) i didaktička (jer izabire one razlike koje utječu na učenikovo osposobljavanje za komunikaciju na standardnom jeziku) (usp. Težak 1996: 418).

Popise koje su nastavnici napravili trebali bi dati djeci na uvid, dopustiti im da ih imaju kraj sebe dok pišu školski zadaću jer bi tako znali „na što moraju pri pisanju paziti, dok su im prije te pogreške bile nekako previše apstraktne pa su im često promakle“ (Travinić 1957: 24). No, kriteriji pri ocjenjivanju trebali bi biti stroži ako oni te greške ponove.

Zbog svega navedenoga razlikovna gramatika ima veliku ulogu u poučavanju standardnojezične norme. Od nje koristi mogu imati nastavnici hrvatskoga jezika, ali i nastavnici ostalih školskih predmeta (prilikom osmišljavanja nastavnih sati), kao i učenici kojima bi se usporedbom njihove imanentne gramatike s normativnom gramatikom približio nastavni sadržaj i olakšalo njegovo usvajanje.

10.1. Normativni uzorci

Prikazani rezultati istraživanja ne mogu direktno biti upotrijebljeni u procesu učenja i poučavanja, ali mogu poslužiti kao temelj u ovladavanju normativnom gramatikom, odnosno

kao temelj za izradu dijelova razlikovne gramatike, tzv. „uzoraka odstupanja od morfološke norme (normativnih uzoraka) i zatim primijenjeni u procesu ovladavanja normativnom gramatikom“ (Alerić 2009: 93).

Uzorke odstupanja od morfološke norme (normativne uzorke) Alerić definira kao „češća odstupanja u konkretnim područjima morfološke norme, činjenice morfološke norme koje učenici teže usvajaju ili prilikom čije primjene čine češća odstupanja“ (Alerić 2009: 94). Svaki normativni uzorak treba sadržavati sljedeće dijelove:

1. imenovanje normativnog uzorka
2. opis odstupanja od morfološke norme
3. učestalost odstupanja
4. usporedba imanentne i normativne gramatike i prikaz razlika
5. upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika (Alerić 2009: 94).

Brojne su prednosti izrade normativnih uzoraka. Učenici bi morfološku normu usvajali na konkretnim primjerima odstupanja koja su većim dijelom nastala pod utjecajem imanentne gramatike i time bi bilo zadovoljeno načelo zornosti. Uočavajući razlike između imanentne i normativne gramatike, učenici bi se oslanjali na svoje stečeno znanje te bi lakše i brže usvojili novo.

U ovome su radu, na temelju dobivenih rezultata istraživanja, oblikovan tri normativna uzorka: zamjena normativnoga prvog lica jednine kondicionala I. trećim licem jednine/množine kondicionala I., neprovođenje sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik i zamjena normativnoga oblika prezenta. Prvi normativni uzorak izabran je zato što se u prvom licu jednine kondicionala I. zapaža veliki broj odstupanja, dok su druga dva izabrana zato što su se odstupanja u njima povećala u osmim razredima.

10.1.1. Zamjena normativnoga prvog lica jednine kondicionala I. trećim licem jednine/množine kondicionala I.

1. Opis odstupanja od morfološke norme

Ovo se odstupanje javlja u slučajevima kada se umjesto normativnog oblika prvoga lica jednine kondicionala I. (aoristni oblik glagola *biti* kao sastavni dio kondicionala I.) upotrijebi treće lice jednine, odnosno množine kondicionala I.

Normativnost toga pravila potvrđena je u svim znanstvenim i školskim gramatikama, a ovo odstupanje smatra se jednim od najčešćih odstupanja od morfološke norme.

2. Učestalost odstupanja

	6. RAZREDI	7. RAZREDI	8. RAZREDI	
Oni <u>bi</u> pojeli nešto toplo.	15	11	7	(33)
On <u>bi</u> ga morao posjetiti.	6	3	3	(12)
Ona <u>bi</u> ti pomogla ako joj dopustiš.	13	7	4	(24)

3. Usporedba imanentne i normativne gramatike

U standardnojezičnoj morfološkoj normi utvrđeno je da se kondicional I. tvori nenaglašenim aoristom pomoćnoga glagola biti (*bih, bi, bi, bismo, biste, bi*) i glagolskim pridjevom radnim (usp. Barić i sur. 1995: 244).

Za kajkavsko je narječje karakteristično izjednačavanje aorisnih oblika za sva lica jednine i množine. Postoji samo oblik *bi* koji je „petrificirani (je) nenaglašeni lik aorista glagola *biti* za 2. i 3. l. jd.“ (Lončarić 1996: 111-112).

4. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Nastavnim planom i programom za osnovnu školu učenje i poučavanje upotrebe aorista glagola biti i kondicionala I. predviđeno je u šestom razredu (usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006: 39).

Pri obradi normativnoga uzorka u nastavnoj praksi učenike je potrebno upozoriti na vrlo čestu upotrebu kondicionala I. u svakodnevnoj komunikaciji. Pritom se misli na situacije kada na kulturniji, pristojniji način želimo nekoga za nešto zamoliti, na nešto ga potaknuti i sl. Na stvarnim potvrdama primjerenim učenicima potrebno je pokazati učestalost toga odstupanja, posljedice koje ono može imati i načine njegova usklađivanja s morfološkom normom. Važno je i istaknuti te na primjerima pokazati kako odstupanja od morfološke norme u tvorbi kondicionala I. mogu primatelja zbuniti ili mu prenijeti sadržaj drugačiji od onoga koji je pošiljatelj poruke želio prenijeti.

10.1.2. Neprovođenje sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik

1. Opis odstupanja

Ovo odstupanje javlja se pri nezamjenjivanju mekonepčanih suglasnika sibilantima u nominativu množine imenica muškog roda koje u nominativu jednine završavaju na

suglasnik. Posljedica neprovođenja sibilizacije utjecaj je imanentne gramatike u kojoj je došlo do gubljenja sibilizacije.

2. Učestalost odstupanja

	6. RAZREDI	7. RAZREDI	8. RAZREDI	
Samo hrabri ljudi mogu postati <u>junaci</u> .	8	2	5	(15)
Brojni <u>potoci</u> teku Hrvatskim zagorjem.	3	3	4	(10)
<u>Vuci</u> su opasne životinje.	4	3	4	(11)

3. Usporedba imanentne i normativne gramatike

Standardnojezična morfološka norma propisuje promjenu *ki, gi, hi < ci, zi, si/cima, zima, sima* i naziva je drugom palatalizacijom ili sibilizacijom (usp. Silić, Pranjković 2007: 99). Ova se promjena provodi u dativu i lokativu jednine imenica ženskog roda, nominativu, dativu, vokativu, lokativu i instrumentalu množine imenica muškog roda, drugom licu jednine imperativa i u nesvršenih glagola (usp. Barić i sur. 1995: 84. i Silić, Pranjković 2007: 99).

Za kajkavsko je narječje karakterističan gubitak druge palatalizacije (sibilizacije).

4. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Nastavni plan i program za osnovnu školu predviđa obradu sibilizacije te duge i kratke množine u izbornom sadržaju za peti razred (usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu* 2006: 37).

Pri obradi normativnog uzorka važno je učenike upozoriti na učestalost sibilizacije u svakodnevnoj komunikaciji. Na primjerima iz normativnog uzorka potrebno je uočiti odstupanja i usmjeravati učenike kako bi induktivnom metodom pokušali izvesti zaključke o provođenju sibilizacije. Važno je naglasiti da se sibilizacija provodi i u drugim padežima te usmjeravati učenike da na primjerima koje navede nastavnik pokušaju zaključiti koji su ti padeži. Na primjerima iz svakodnevne komunikacije učenike bi se moglo upozoriti na određene iznimke u jednostavnijim i svakodnevnim primjerima (*baka – baki*).

10.1.3. Zamjena normativnog oblika prezenta

1. Opis odstupanja

Umjesto normativno utvrđenih prezentskih nastavaka u ovom se odstupanju javljaju nastavci *-jo/-ju*. Lončarić ističe da je za kajkavsko narječje karakteristična upotreba nastavaka *-jo/-ju* ili rjeđe *-do/-du* (usp. Lončarić, 1996: 110).

2. Učestalost odstupanja

	6. RAZREDI	7. RAZREDI	8. RAZREDI	
Ana i Marko uvijek se igraju u pijesku.	3	3	4	(10)
Njezine sestre pjevaju u zboru.	6	2	5	(13)
Oni neprestano izrađuju nove skulpture.	7	4	3	(14)

3. Usporedba imanentne i normativne gramatike

Standardnojezična morfološka norma kaže da se prezent tvori od prezentske osnove i prezentskoga nastavka (i svršenih i nesvršenih glagola). Sufiksadni su morfemi prezentske osnove *-e-*, *-i-*, *-a-*, i *-je-* (usp. Silić i Pranjković, 2007: 59). Odstupanja od ovoga pravila mogu se objasniti utjecajem učeničke imanentne gramatike koja je dio kajkavskoga narječja. Također, razlozi odstupanja povezani su i s normativnom gramatikom, npr. analogija prema prezentskim nastavcima drugih glagolskih vrsta (*ideju, ugrijaju se*).

4. Upute za obradu odstupanja u nastavi hrvatskoga jezika

Nastavni plan i program za osnovnu školu predviđa učenje i poučavanje prezentskih oblika u nižim osnovnoškolskim razredima i u šestom razredu (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 39). Kao konkretna obrazovna postignuća u šestom se razredu navode: „prepoznati prezent, razumjeti njegovo osnovno značenje; sprežati glagole u prezentu prema morfološkim obilježjima /osoba i broj/; usvojiti prezent pomoćnih glagola; prikladno rabiti prezent u govorenju i pisanju“ (*Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006: 39).

Pri obradi toga normativnog uzorka potrebno je uočiti i objasniti razliku između učeničkih imanentnih gramatika i morfološke norme, zatim utvrditi razloge odstupanja te, naposljetku, trajno poticati učenike na uočavanje i praćenje vlastitih i tuđih odstupanja i provjeravanje normativnih pravila.

11. ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem utvrđen je stupanj usvojenosti morfološke standardnojezične kompetencije učenika šestih, sedmih i osmih razreda osnovne škole sa zlatarskoga i loborskoga područja.

Prema rezultatima istraživanja utvrđeno je da su učenička najbrojnija morfološka odstupanja vezana uz upotrebu kondicionala I., odnosno aorista pomoćnog glagola *biti* u tvorbi kondicionala, upotrebu imenica *mati* i *kći* u nominativu i akuzativu jednine, upotrebu veznika *pošto* i *budući da*, prijedloga *nasuprot*, *unatoč*, *usprkos*, upotrebu povratno-posvojne zamjenice *svoj* te glagolskog pridjeva trpnog. Najmanji broj odstupanja javlja se u upotrebi akuzativa za što neživo, u tvorbi komparativa pridjeva, u oblicima pokaznih zamjenica te u upotrebi futura.

U istraživanju su oblikovani normativni uzorci čime se željelo pokazati da se učenici oslanjaju na svoju imanentnu gramatiku. Rezultati istraživanja pokazali su da učenici osmog razreda čine manji broj odstupanja u odnosu na učenike šestog i sedmog razreda te da učenice pokazuju bolju ovladanost morfološkom normom od učenika.

Može se zaključiti da uspjeh u ovladavanju normativnom gramatikom ovisi o utvrđivanju i osvještavanju razlika između imanentne i normativne gramatike, odnosno da bi u učenju i poučavanju morfološke norme svakako trebalo polaziti od onoga što je učeniku bliže i poznatije, a to je njegova imanentna gramatika. Na taj bi se način iskoristilo znanje koje učenici već posjeduju, znanje kojim su već ovladali, a posljedica toga bilo bi uspješnije i trajnije ovladavanje standardnojezičnom normom.

Rezultati dobiveni u ovome istraživanju, kao i obrađeni normativni uzorci, mogli bi se primijeniti u poučavanju morfološke norme, oblikovanju nastavnih materijala koji bi se temeljili na primjeni imanentne gramatike u ovladavanju normativnom gramatikom te u izradi razlikovne gramatike.

12. POPIS LITERATURE

1. ALERIĆ, Marko (2006) Imanentna gramatika u ovladavanju standardnojezičnom morfologijom. U: *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*. Vol. 2. No. 2. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. Str. 190-206. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=16763 (1.9.2018.)
2. ALERIĆ, Marko (2007) Jezični osjećaj i ovladavanje standardnojezičnom kompetencijom. U: *Dijete i jezik danas. Zavičajnost u nastavi hrvatskog jezika. Interkulturalnost u nastavi stranih jezika. Zbornik radova s međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa*. Čakovec – Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Središte u Čakovcu – Učiteljski fakultet u Osijeku. Str. 10-26.
3. ALERIĆ, Marko (2009) *Normativna morfologija u nastavi hrvatskoga jezika (Immanentna gramatika u nastavi normativne morfologije)*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
4. ALERIĆ, Marko, PRSKALO, Renata (2012) Stav prema standardnom jeziku i odstupanja od morfološke norme studenata nastavničkih studija. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, Vol. 14. No. 1. Zagreb: Učiteljski fakultet. Str. 120-133. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118379 (5.9.2018.)
5. ANIĆ, Vladimir (2006) *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
6. BARIĆ, Eugenija i sur. (1995) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
7. ČEŠI, Marijana, JELASKA, Zrinka (2007) Poučavanje gramatike i oblikovanje nastavnoga sata: primjer obrade sklonidbe i padeža. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Ur.: Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. Str. 9-34. Jastrebarsko i Zagreb: Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.
8. GAZDIĆ-ALERIĆ, Tamara, ALERIĆ, Marko (2012) Ovladavanje immanentnom i normativnom gramatikom hrvatskoga jezika. U: *Bjelovarski učitelj, časopis za odgoj i obrazovanje XVII*. Str. 10-19.

9. JELASKA, Zrinka (2007) Teorijski okviri jezikoslovnomu znanju u novom nastavnom programu hrvatskoga jezika za osnovnu školu. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Ur.: Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. Str. 110-118. Jastrebarsko i Zagreb: Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.
10. JOKIĆ, Boris, RISTIĆ DEDIĆ, Zrinka (2010) Razlike u školskom uspjehu učenika trećih i sedmih razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj s obzirom na spol učenika i obrazovanje roditelja: populacijska perspektiva. U: *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 17. No. 3. Zagreb: Pravni fakultet i Studijski centar socijalnog rada. Str. 345-362.
11. JONKE, Ljudevit (1964) *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Nakladni zavod Znanje.
12. LONČARIĆ, Mijo (1996) *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
13. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, 2006.
14. PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Dunja (2002) Okomita dvojezičnost i rano učenje jezika. U: *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.: teorijska razmatranja, primjena*. Ur.: Dunja Pavličević-Franić i Melita Kovačević. Str. 93-102. Jastrebarsko: Naklada Slap.
15. PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, Dunja (2007) Standardnojezična normativnost i/ili komunikacijska funkcionalnost u procesu usvajanja hrvatskoga jezika. U: *Komunikacija u nastavi hrvatskoga jezika*. Ur.: Marijana Češi i Mirela Barbaroša-Šikić. Str. 34-50. Jastrebarsko i Zagreb: Naklada Slap i Agencija za odgoj i obrazovanje.
16. ROSANDIĆ, Dragutin, SILIĆ, Josip (1979) Nastava morfologije u kontekstu nastave jezika. U: *Osnove morfologije i morfofostilistike hrvatskoga književnog jezika. Priručnik za nastavnike*. Str. 5-32. Zagreb: Školska knjiga.
17. SILIĆ, Josip, PRANJKOVIĆ, Ivo (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

18. TEŽAK, Stjepko (1996) *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika I*. Zagreb: Školska knjiga.
19. TRASK, Robert Lawrence (2005) *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.
20. TRAVINIĆ, Rudolf (1957) Jedno mišljenje o obradi pravopisa u školi. U: *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*. Vol. 6. No. 1. Str. 22-24.
21. ZEČEVIĆ, Vesna (1993) Loborska kajkavština. U: *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Vol. 19. No. 1. Str. 443-464. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
22. ZEČEVIĆ, Vesna (1994) Zlatarski govor u tipološkoj klasifikaciji kajkavskih govora bednjanskozagorskoga dijalekta. U: *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*. Vol. 20. No 1. Str. 363-368. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

13. POPIS PRILOGA

1. Slika 1. Karta loborskoga i zlatarskoga područja.....	15
2. Tablica 1. Prikaz broja testova po broju odstupanja.....	30
3. Grafikon 1. Prikaz broja testova po broju odstupanja.....	31
4. Tablica 2. Prikaz broja odstupanja po dobi učenika.....	31
5. Tablica 3. Prikaz rezultata istraživanja po spolu učenika	32
6. Tablica 4. Broj najčešćih odstupanja od morfološke norme	37

14. PRILOZI

Prilog 1.

Test za ispitivanje odstupanja od morfološke norme

Spol: M Ž

Razred: _____

Mjesto: _____

Datum: _____

Zaokruži slovo/slova ispred rečenica u kojima se javlja pogreška.

1.

- a) Bio je to najljepši automobil koji sam ikad vidio.
- b) Kupio sam novi auta.
- c) Dobio sam jučer pismo koje si mi poslao.
- d) Sreo je starog prijatelja.

2.

- a) Gdje je on?
- b) Kuda si stavila novu haljinu?
- c) Kamo ste se zaputili?
- d) Gdje još nismo bili?

3.

- a) Stol je visok.
- b) Luj XIV. bio je francuski kralj.
- c) Ona je pjevačica lijepa glasa.
- d) Prije nego je otišao u inozemstvo, bio je marljivi.

4.

- a) Oni bi pojeli nešto toplo.
- b) On bi ga morao posjetiti.
- c) Rado bi pošao s vama, ali nemam vremena.
- d) Ona bi ti pomogla ako joj dopustiš.

5.

- a) Kupili smo mnogo naranača.
- b) Od toliko pjesama ne mogu se odlučiti koja mi je najbolja.
- c) Danas nije bilo novih pošiljaka.
- d) Imam previše zimskih čizmi.

6.

- a) Josipe, stavi udžbenik na stol.

- b) Možeš sada odgovoriti, Gabrijel.
- c) Ivane, hoćeš li mi pomoći?
- d) Gospodine Aniću, odlično ste to odradili.

7.

- a) Slobodno vrijeme najviše volim provoditi s Anom.
- b) Zaboravio si obrisati stol krpom.
- c) Školske zadaće moramo pisati kemijskom olovkom.
- d) Na izlet smo išli s autobusom.

8.

- a) On je marljiviji od tebe.
- b) Njegova je prijateljica vekša od mene.
- c) Tvoja su pitanja bila lakša.
- d) Moja je haljina mekša od tvoje.

9.

- a) Razgovarao sam s njima o svoje dvije sestre.
- b) Na ulazu su bila dvojica muškarca.
- c) Danas nije bilo četiriju učenica.
- d) Sreo sam jučer trojicu starih prijatelja.

10.

- a) Jučer ste mi Vi bila rekla da moram proučiti još jednu knjigu.
- b) Mislim da bi bilo najbolje kada biste Vi to napravili.
- c) Njegova najbolja prijateljica bili ste Vi.
- d) Znam da biste Vi htjeli potpisati.

11.

- a) Ispričajte se svojim učiteljicama.
- b) Svaku večer odlazi k svojim prijateljicama.
- c) Recite nešto svojim curama.
- d) Najviše voli odlaziti k svojim susjedama.

12.

- a) Taj dan ću zauvijek pamtit.
- b) Želim baš ovakav auto za rođendan.
- c) Ov bicikl više mi se ne sviđa.
- d) Pokaži mi onaj novčanik koji si jučer kupila.

13.

- a) Dao bi sve da može vidjeti svoju kćer.
- b) Njegova kćer ima 15 godina.
- c) Dao bih sve da mogu vidjeti svoju mater.
- d) Moja mati jako je stroga.

14.

- a) Najviše me veseli kada morem ranije leći.
- b) Danas mogu ići k prijateljici jer sutra nema nastave.
- c) Ne mogu shvatiti zašto je to učinila.
- d) Za rođendan hoću nove čizme.

15.

- a) Kada odlučim, javit ću ti se.
- b) Sigurno ćeš dobiti odličnu ocjenu.
- c) On će uspjeti u životu.
- d) Pokušala budem napisati domaću zadaću.

16.

- a) Pošto je kiša prestala, otišla sam u grad.
- b) Otišao je ranije pošto mu se žurilo.
- c) Pošto sam napisala domaću zadaću, otišla sam k Ani.
- d) Pošto smo stigli, skinuli smo kapute i sjeli za stol.

17.

- a) Želio je samo njezino odobrenje.
- b) Voljeo ju je najviše na svijetu, a ona ga je ostavila.
- c) Htio je kupiti auto, ali se predomislio.
- d) Nije smio odati njezinu tajnu.

18.

- a) Pauki su životinje kojih se ljudi najviše boje.
- b) Samo hrabri ljudi mogu postati junaci.
- c) Brojni potoci teku Hrvatskim zagorjem.
- d) Vuci su opasne životinje.

19.

- a) Usprkos očeve zabrane, otišla je u kino.
- b) Marko je sjedio nasuprot meni.
- c) Kupili su auto unatoč lošoj financijskoj situaciji.

d) Koncert je održan unatoč lošem vremenu.

20.

- a) Ana i Marko uvijek se igraju u pijesku.
- b) Njezine sestre pjevaju u zboru.
- c) Iva i Darko svaku subotu ideju u kino.
- d) Oni neprestano izrađuju nove skulpture.

21.

- a) Otvorite vaše čitanke.
- b) Pospremi odjeću u svoj ormar.
- c) Mi želimo svoj obrok.
- d) Ugasite svoje mobitele.

22.

- a) On stalno mora vrtjeti glavom.
- b) Drago nam je bilo vidjeti vas.
- c) Mogu li avioni letiti kroz oluje?
- d) Novi zakon neće se svidjeti mnogima.

23.

- a) Novi motocikl je dovezen.
- b) Kaput je izgrizen.
- c) Auto je izvezen iz garaže.
- d) Odluka je donešena.

24.

- a) Ni u čemu nije bila bolja od mene.
- b) Od nikoga ne želi pomoć.
- c) Ni za što je ne bih dala.
- d) Ni za kakvu slavu ne bih to učinio.

25.

- a) Ona je Ivanova sestra.
- b) Upoznala sam prijatelja od Ane.
- c) Mamina sestra kupila nam je mnogo slatkiša.
- d) Posudila sam bakinu maramu.

15. SAŽETAK

U radu se proučava utjecaj učeničke imanentne gramatike na ovladavanje morfološkom normom. Testom su utvrđena najčešća morfološka odstupanja učenika šestih, sedmih i osmih razreda s kajkavskoga govornog područja. Napravljena je analiza broja odstupanja s obzirom na dob i spol učenika. Analiza rezultata istraživanja pokazala je da dob i spol učenika utječu na ovladavanje morfološkom normom. na temelju dobivenih rezultata pokušava se odgovoriti oslanjaju li se učenici na svoju imanentnu gramatiku te može li im ona i na koji način pomoći u ovladavanju morfološkom normom. U radu su ponuđena tri normativna uzorka: normativni uzorak za poučavanje kondicionala I., sibilizacije u nominativu množine imenica muškog roda na suglasnik te prezenta u trećem licu množine.

Ključne riječi: imanentna gramatika, normativna gramatika, odstupanje od morfološke norme, normativni uzorak, kajkavsko narječje

Key words: immanent grammar, normative grammar, morphological norm error, normative pattern, kajkavian dialect